

РАСКОВНИК

ПРОЛЕЌЕ
1 9 8 3.

Расковник је некаква
(може бити измишљена) шрава
за коју се мисли
да се од ње
(кад се њоме дохватају)
свака брава
и сваки друји заклоп
ошвори сам од себе

Из Вуковог „Рјечника“

РАСКОВНИК

часопис за књижевност и културу

Београд, април 1983. Година X,
број 35.

УРЕДНИШТВО

Драгослав Антонијевић

Зоран Вучић

Вера Колаковић

Ненад Љубинковић

Радослав Миросављевић

Љубинко Раденковић

(главни и одговорни уредник)

Борђе Драгосавац

(технички уредник)

ИЗДАВАЧ

НАРОДНА КЊИГА — БЕОГРАД
Шафарикова 11

За издавача

Видак Перић, директор

РАСКОВНИК

Појављује се у пролеће, лето, јесен и зиму.

Рукописе по могућности откуцане машином у пуном прореду, слати на адресу: „Народна књига“ (за „Расковник“), Београд, Шафарикова 11.

Рукописи се не враћају.

Годишња претплата за Југославију 280 динара. Преплату упућивати на жиро-рачун „Народне књиге“ 60801-603-15400, са назнаком: претплата за „Расковник“. Годишња претплата за иностранство: Сједињене Америчке Државе \$ 15; СР Немачка DM 35; Француска Ffr 75.

Преплату за иностранство уплаћивати на девизни рачун „Народне књиге“ код Југобанке: 60811-620-58-8206/10-6-1051.

Телефони: уредништво 324-764, служба претплате 322-464; комерцијална служба 323-910; рачуноводство 635-025; пропагандна служба 324-764.

Уредништво прима уторком од 14—15 часова.

Коректор *Анђелка-Елијана Грујић*

Штампа ГРО „Просвета“, Београд,
Буре Баковића 21

Број штампан у 3000 примерака.
Цена једног примерка 100 динара.

СВАДБЕНЕ ПЕСМЕ ИЗ
СКОРИЦЕ КОД РАЖЊА

СВАДБЕНА ПЕСМА (ЗДРАВИЦА) СВАТОВИМА

Сагради момче градинче,
изволи домо¹ ракије!

Посади ружу румену,
извол' старојко ракије!

Не ниче ружа румена,
изволи куме ракије!

Но ниче танка топола,
извол' девере ракије!

Под њом ми седи Никола,
извол' војводи ракије!

У руци држи сокола,
изволте редом ракије!

Сокол ми пишти, препишти,
наздравље редом ракије!

СВАДБЕНА ПЕСМА (ЗДРАВИЦА) СВЕКРУ

Домаћине, добро ти седећи,
        добро ти седећи!
Добро ти је година донела,
        година донела;
донела ти вино и ракије,
        вино и ракије;
донела ти погаче белије,
        погаче белије;

---

¹ домо — домаћине

донела ти ново пријатељст'о,
                                 ново пријатељст'о;
 с њим да пијеш вино и ракије,
                                 вино и ракије;
 с њим да ломиш погаче белије,
                                 погаче белије;
 домаћине, добро ти седећи,
                                 добро ти седећи!
 Добро ти је година донела,
                                 година донела;
 донела ти одмену у кућу,
                                 одмену у кућу;
 донела ти по'валу¹ у село,
                                 по'валу у село;
 где год станеш, њоме да се хвалиш,
                                 њоме да се хвалиш!

СВАДБЕНА ПЕСМА (ЗДРАВИЦА) КУМУ

Мили куме, мило рајско цвеће
                                 мило рајско цвеће!

 Заспа куме у росне ливаде,
                                 у росне ливаде;
 мало спа'о, много нашњевао,¹
                                 много нашњевао;
 да га виле преко горе тер'у,
                                 преко горе тер'у;
 не тер'у га виле преко горе,
                                 виле преко горе;
 но га тер'у кумовске здравице,
                                 кумовске здравице;
 да му лисје на рамена пада,
                                 на рамена пада;
 не пада му лисје на рамена,
                                 лисје на рамена;
 но му пад'у кумини дарови,
                                 кумини дарови:
 милем куму пребеле кошуље,
                                 пребеле кошуље,

¹ по'вала — похвала, хваљење

¹ нашњевао — насањао

а кумице чарапе ружице,
чарапе ружице,
на кумчићи бели пешкирчићи,
бели пешкирчићи.

СВАДБЕНА ПЕСМА (ЗДРАВИЦА) ВОЈВОДИ

—Ој, војводо, зелена ливадо,
зелена ливадо!
Што си тако зелена полегла,
зелена полегла?
Ел је тебе коса покосила,
коса покосила?
Ел је тебе вода оплавела,
вода оплавела?

— Није мене коса покосила,
коса покосила;
није мене вода оплавела,
вода оплавела;
но је мене војска погазила,
војска погазила.

СВАДБЕНА ПЕСМА (ЗДРАВИЦА) ДЕВЕРУ

Ој, девере, мој ситан бисере,
мој ситан бисере!
Кој' се жени, све теб' да девери,
све теб' да девери.

И вила је сина оженила,
сина оженила,
па је тебе младог деверила,
младог деверила.

ПЕСМА МЛАДОЖЕЊИ ПОСЛЕ ИЗВОБЕЊА
МЛАДЕ

Младожењо, будало ниједна,
будало ниједна!
Метни¹ очи, погле'ј у девојку,
погле'ј у девојку!
Да ли ти је слика и прилика,
слика и прилика?
Да ли ти је танка и висока,
танка и висока?
Да ли ти је бела и румена,
бела и румена?
Младожењо, ти гледај пред себе,
ти гледај пред себе!
Наша мома лепша је од тебе,
лепша је од тебе!
Ми не дамо злато за олово,
злато за олово.
Злато сјаји, а олово тамни,
а олово тамни.
Потамнеће злато уз олово.
злато уз олово.

Младожењо, будало ниједна,
будало ниједна!
Јаши коња, па 'ајд иди дома,
па 'ајд иди дома!

Записао

Томислав Бокић (Скорица код Ражња)
од своје мајке Спасене Бокић из истог
села

---

¹ метати — стари облик словенског глагола који је имао значење бацати (задржао се у нашем изразу „мето се на оца“ и сл.

ДВЕ ПЕСМЕ ИЗ ВОДИЦЕ

ДЕВОЈКА И СУНЦЕ

(Пева се приликом завршетка жетве пшенице)

Девојка је крај горе стајала,
сва се гора од листа сијала.
Девојка се сунцу противила:
„Сунце јарко, лепша сам од тебе,
и од тебе и од брата твога,
брата твога, месеца сјајнога“.

ДВА ЦВЕТА ПЛАВЕТНА

(Пева се у кући девојке уочи свадбе)

Што су лепа два цвета плаветна,
још су лепша два брата рођена;
благо мајци која их имала,
благо сеји која их нијала,
благо љуби која ће их љуби.

Записао

Петар Борђевић (Водице код Смедеревске Паланке) од Стаменке Вељић из истог села.

ДВЕ ПЕСМЕ ИЗ ВРАЊСКЕ ПЧИЊЕ

ЦАРЕ БУДАЛО!

- Илијо, царе будало, море,
Илијо, царе будало,
камо ти капа на главу, море,
камо ти капа на главу?
- Ој, Цене, Цене, без цене, мори,
ој, Цене, Цене, без цене,
дадо, продадо за тебе, мори,
дадо, продадо за тебе,
дури те видо до мене, мори,
дури те видо до мене!
- Илијо, царе будало, море,
Илијо, царе будало,
камо ти чижме на ноге, море,
камо ти чижме на ноге?
- Ој, Цене, Цене, без цене, мори,
ој, Цене, Цене, без цене,
дадо, продадо за тебе, мори,
дадо, продадо за тебе,
дури те видо до мене, мори,
дури те видо до мене!
- Илијо, царе будало, море,
Илијо, царе будало,
камо ти пушка на раме, море,
камо ти пушка на раме?
- Ој, Цене, Цене, без цене, мори,
ој, Цене, Цене, без цене,
дадо, продадо за тебе, мори,
дадо, продадо за тебе,
дури те видо до мене, мори,
дури те видо до мене!

Записао

Момчило Златановић (Врање) од Персе
Стојановић из Доњег Стајевца (Врањска
Пчиња)

МАРКО СВОЈЕ ЉУБЕ БИЈЕ

Да ли грми, да л' се земља тресе?
Да ли бије море у мраморје?
Нити грми, нит' се земља тресе,
оно Марко своје љубе бије,
ем га бије, ем га попрашује:
— Кажи, љубе, кажи колко си љубила?
— Ђе ти кажем, Марко, ич ти бригу немам!
Љубила сам, Марко, тројица трговца!
— Кажи, љубе, кажи кој што ти дадоше?
— Први ми је даја срмаво јелече,
други ми је даја свилено шамиче,
трећи ме је, Марко, најслатко љубија!

Записао

Момчило Златановић (Врање) од Загор-
ке Трајковић из Трговишта (Врањска
Пчиња)

ДВЕ ПЕСМЕ ИЗ ОКОЛИНЕ ВЛАДИЧИНОГ ХАНА

ЗАСПАЛИ МИ КАТА

Заспали ми Ката у башти на врата.
Мајка си гу вика: „'ајде, 'ајде, Като,
у кући ти, Като, троји просације,
једни су ти, Като, из Ниш — Нишевљани,
други су ти, Като, из Врање — Врањани,
трећи су ти, Като, из село — сељани.“

„Тија што су, нано, из Ниш — Нишевљани,
ти им кажи, нано, дома да си иду,
тија што су, нано, из Врање — Врањани,
ти им подај, нано, ракију да пију,
ракију да пију, дома да си иду.“

Тија што су, нано, из село, сељани,
ти им подај, нано, ракију да пију,
ракију да пију и ручак да ручав,
у недељу, нано, њина ћу да будем“.

Записао

Драгољуб Цветковић (Владичин Хан)
од Јелке Станковић из села Љутежа код
В. Хана

СМИЉАНЧИЦЕ, ДЕВОЈЧИЦЕ

— Смиљанчице, девојчице,
што си косе распустила,
што си момци подмамила?

— Ја ги нисам подмамила;
подмамила равна снага,
подмамило бело лице,
подмамиле гајтан веће,
подмамиле русе косе.

Записао

Драгољуб Цветковић (Владичин Хан)
од Вукане Милосављевић из с. Копита-
рце код В. Хана

НАРОДНЕ ПЕСМЕ ИЗ РАЗНИХ КРАЈЕВА

МОЈА ДЈЕВОЈКА

— Под оном, под оном
гором зеленом,
и оном, и оном
Ловћен планином,
мало се, мало се
село видјело.

У селу, у селу
коло играло,
у колу, у колу
моја дјевојка.

— По чем' је, по чем' је
болан познајеш?

— Све моје, све моје
пјесме пјеваше,
све моје, све моје
игре играше.

Записао

Бранислав М. Вуковић (Нови Пазар)

КУН' ГА МАЈКО!

Мајка Фату кроз три горе звала,
Фата јој се кроз девет одзива:
„Јеси л', Фато, бијелила платно?“
„Нијесам, мајко ни до воде дошла,
драги ми је воду замутио,
кун' га, мајко, и ја ћу га клети,
дабогда се, драги, обесио.
о зелене гране, о моје ћердане,
о зле гуче, а на моје руке,
три пут му се овце хиљадиле,
а краве му село проглушиле,
волони му село разорили,
а пчеле му небо-облак биле.“

Записао

Заим Аземовић (Рожаје)

ОЈ ЈАБЛАНЕ

Ој, јаблане поуздигни гране,
Да проведем коња краденога
И на коњу брата рањенога,
Нит' од пушке, нит' од оштра ножа,
већ од зуба лијепе девојке.

Записао

Јанко Вујисић из Титограда Казала Да-
ра из Пиве

СЕДИ МОМА НА ДВОРИ

Седи мома на двори
па си плете гајтани,
с гајтани се разговара:
„Еј, гајтане, мој гајтане,
да знам да ћ' те млади носе,
сцилом би те потковала,
с дукат би те поткитила.
Да знам да ћ' те стари кидав,
с лику би те основала,
с павит би те потковала,
с пuzдер би те поткитила.“

Записао

Слободан Стојановић (село Орашје код
Власотинца) од свог деде Влајка Стоја-
новића из истог села

ЗАРАН КУМЕ!

Кума дворила Јовина мајка,
кума дворила па говорила:
„Заран, куме,
заран, стари свате!
Зарано ми снају доведите,
нек донесе сунце у нједарца,
јасне звезде и сјајна месеца,
да ми старој обасјају двори.“

Записао

Миливој Попов (Нови Сад) од Лазе
Станковића из Врањева (Банат)

БАКА У КОЛУ

Свирач свира у Липовцу,
коло игра у Брезовцу.
Гледа бака са облака;
лојом косу намазала,
гребеном се очешљала,
копривом се закитила,

у коло се ухватила,
до Јована прстенције:
„Ој, Јоване прстенција,
купи сукњу, зима ми је,
и папуче, дика ми је,
и минбушу кроз минбушу,
и иглицу чикалицу.
Чик, миг, до зоре,
док ме ноге заболе!“

Записала

Јелена Стојановић (Београд) од мајке
Наталије Стојановић из Липовца код
Тополе

ЛАЖ НАД ЛАЖИМА

Заједрила по кршу галија,
Коња игра на мору делија,
Пољем беже два печена зеца,
Берају их два 'рта одрта,
Чекају их два слијепа ловца,
Вино пију два мртва јунака,
Служи вино без руку дјевојка,
Чудне лажи, да је бог убије!

Записао

Драган Игњатовић (Оџаци)

БЛАГОСЛОВ

Ајде, сачувао те бог,
Од урва каменог,
Од потопа воденог,
Од пламена огњеног,
Од снијега јарика,
Од вјетра источника.

Казала
Јела Ракочевић из Пјешчанице код Ко-
лашина

Записао
Јанко Вујисић из Титограда

Јанко Брашић: Печење ракије

БАЈАЊА ИЗ БИБЕВЦА

1. Од страве

Заигра небо, заигра сунце, заигра трава,
заиграше звезде.

Заигра жива страва (*име се каже*) у главу.

Усту! жива страва, убоде те црна крава.

(три пута)

Баје се тако што жена која баје држи нож и тигањ изнад главе детиње и док баје куцка ножем у тигањ. На крају узме мало брашна у шаку и баци га на тигањ. По фигури која се направи од брашна види се од чега се дете уплашило.

2. Од почудишта

Иде чудо узе село,
иде чудо низе село,
Сретоше се на сред пута,
је . . . ше се,

чудно дете направише,
без кума га држаше,
без попа га крстише.

Ако 'е мушко почудило, пуко му к . . . ц,
ако 'е женско почудило, пукла му п . . . а.

3. Од страве

Страва стравила, врата вратила,
сири сириште ки што си сирила.

Страва стравила, врата вратила,
сири сириште ки што си сирила.

Страва стравила, врата вратила,
сири сириште ки што си сирила.

Приликом бајања дете треба да стави обе руке на кваку и да отвара и притвара врата. Жена која баје држи га за једну руку и на крају бајања нагло повуче и затвори врата.

4. Од издата (надимање трбуха)

Пошла нана на воду
и повела три девојке
и понела вито перо;
једна поје, једна плаче, једна виче:
„Ајде, нано,
да идемо на воду,
у широке ширине
у дубоке дубине.“
Усту, издат!
Ту теб' место није!
У камен ударио,
натраг се вратио!
Смањи се,
мањи од маково зрно!

Баје се са каменчићем, ножем и травом издаткињом (кантарион).

5. За пробаде

Ја поора' лан на Јованов дан, стан' боде,
па посади' лан на Јованов дан, стан' боде,
па обра' лан на Јованов дан, стан' боде,
па потопи' лан на Јованов дан, стан' боде,
па оби' лан на Јованов дан, стан' боде,
па увлачи' лан на Јованов дан, стан' боде,
па испредо' лан на Јованов дан, стан' боде,
па смога' лан на Јованов дан, стан' боде,
па снова' лан на Јованов дан, стан' боде,
па уведо' лан на Јованов дан, стан' боде,
па изатка' лан на Јованов дан, стан' боде,
па саши' лан на Јованов дан, стан' боде,
па га дадо (име се каже) да га поцепа
по сунцу и по ветру, стан' боде.

Баје се са иглом и боцка се место где су пробаци,
или се са скупљеним испруженим прстима додирује то место и понавља:

Ти мене с једно, ја тебе с пет (више пута).

6. *Од мордалука* (кад крави удари на више)

Пошла седамдесет мајстора,
седамдесет секира,
седамдесет сење,
седамдесет брадве,
у гору тамњанику
да сечу греде,
цркву да граде.
Па и' сретне мајка богородица:
„Кобогда, ви седамдесет мајстора,
седамдесет секира,
седамдесет сење,
седамдесет брадве.“
„Ми идемо
у гору тамњанику,
да сечемо греде
цркву да градимо.“
„Вратите се,
ви седамдесет мајстора,
остав'те мен' седамдесет секире,
седамдесет сење,
седамдесет брадве.
Са сење срце да му извадим,
са секире вр' да му одсечем,
с брадве корен да му ископам.“
Усту мордалук!
У камен ударио,
натраг се вратио!
Да се смањи,
мање од маково зрно!

Кад се заврши бајање трипут се помуже млаз млека кроз бушан камен. Ако не може да се нађе такав камен, онда се исто то уради кроз прстен или бурму жене која баје.

Записао
Љубиша Поповић

Казивала
Душанка Поповић (1909).

БАЈАЊА У СКОРИЦИ КОД РАЖЊА

БАЈАЊЕ ОД ИЗДАТА

(Болест стомака)

Пош'о издат уз пут, низ пут;
срели га деветина па га питували:
— Ој, издате, срдате, г'е си пош'о?
Ту ти места не!
Иди, издате, у Лелеј гору,
г'е овца не блеји,
г'е петао не попева,
г'е во не риче,
г'е мачка не маоче,
г'е коњ не вришти.
Пуј, пуј! (*пљување*), издате,
ја те срето, па те врати!

Срели га деветина,
вратили га сес осмину;
срели га осмина,
вратили га сес седмину;
срели га седмина,
вратили га сес шестину;
срели га шестина,
вратили га с петину;
срели га петина,
вратили га сес четворницу;
срели га четворица,
вратили сес тројицу;
срели га тројица,
вратили с двојицу;
срели га двојица,
вратили га једнога.
Од један — ниједан!

(*Баје се ножем и сламком*).

БАЈАЊЕ ОД СТРАВЕ

Узму се три дрвцета из Стојановог или Станкиног плота и бајалица свако дрвце запали и угаси (тако да има угљенисани врх). Болесник (а обично је то дете) стане поред зида тако да му сенка падне на зид. Бајалица узме дрвце и угљенисаним врхом „опише“ сенку, тј. нацрта силуету болесника, а затим баје:

Пуј! Пуј! (пљување) Страво,
убоде те црна крава!
Ту ти место не!

Бежи, страво, (Мирку) из главе,
из рамена,
из руке,
из тела,
из колена.

Пуј! Пуј! (пљување) Страво,
убоде те црна крава!
Ту ти место не!

Записао

Томислав Бокић (Скорица код Ражња)
од Руже Миловановић из истог села

ЧАРАЊА У МАЧВИ

Вештица

Ако се сумња у неку жену да је вештица, треба у току дана забости иглу са црвеним концем у њену сенку (у пределу главе). Ако је вештица неће се моћи померити све док не зађе сунце.

Вила

Када човек крене у шталу после поноћи, мора да се накашље, да се не би појавила вила.

Фрас

- Ако дете доживи фрас (епилепсију) треба га ставити на кантар (ако је велико онда само ноге) и отприлике измерити. Затим металним предметом треба ударити три пута по шипци кантара, тамо где се налазе бројеви, скинути дете до голе коже и увијену одећу у клупко бацити преко крова куће. Те ствари треба закопати на оном месту где су и пале и болест се више неће поновити.

Брадавице

Човек који има брадавице треба да расече јабуку на две половине и да их сваком половином истрља. Затим склопи јабуку и закопа је испод стрехе, тамо где капље вода после кише. Када јабука иструли нестаће и све брадавице.

Брадавице се могу излечити што се у сваку брадавицу забоду по једно пшенично зрно, а затим се то однесе код воденичара да то жито самеље и направи погачу. Кад он поједе ту погачу и брадавице ће нестати.

Записао

Сава Мајсторовић (Београд) од Драгана
Ковачевића из Богатића

ИЗ НАРОДНЕ МАГИЈСКЕ МЕДИЦИНЕ

(Из Лознице)

Сугреб

Ако неко нагази на псећи сугреб добија свраб по кожи. Треба да узме вунину торбицу и да се њом истрља свуда по кожи, а онда да је пребаци преко куће. Ту се торбица остави да преноћи, а после свраб нестане.

Како повратити крави млеко

Кад се крави одујми (одузме) млеко, треба набрати траву повратичу и донести воду са омаје (воденичног кола), па у тој води закувати мекније и ставити повратичу и то се да крави да поједе. Такође краву треба три вечери купати водом с омаје после заласка сунца на пресецу (дрвљанику).

Далак

Кад неком натекне лошчица (желудац) кажу да је то далак. Кад буде млад месец болесник изађе увече на поље и говори:

Млад месече,
Нов новљаче,
Здрав здрављаче,
Ти не једеш ни рибе ни рака
Већ само мојих далака.
Поједи све,
само мени остави
колико је црно за ноктом.

Записао

Селимир Деспотовић (Лозница)

БАЈАЊЕ ПРОТИВ СИХРОВА¹

Нешто се цару задремало,
мало заспа, чудан сан усније:
у граду је до триста мајстора,
између њих ноћник станоноћник
бије у град гвозденим маљем.
Између њих виле и вештице:
„Немојте нас и нашега семена,
ваљаћемо вам до потоњег времена“.

---

¹ *сихир* — турска реч, значи *чини*, *мађија*

„Нећу вас, ни вашег семена,
на вратила се поштапливале,
по мору ходиле, песак бројиле,
по листу капљу, по овци длаку,
по пијетлу перета.“

Записао

Заим Аземовић (Рожаје) од Даута Ахметовића из Драге код Тутина

БАЈАЊЕ ОД УЈЕДА ЗМИЈЕ

Кад змија уједе човека или животињу, бајалица узме иглу и боде отечено место говорећи:

Рокобора вечера,
Рокобојена постела;
Не поради зле жене,
Но поради добра човека.
Земља земљу пољубила,
Крач, крач, ражен колач покривач.

Забележио

Душан Милићевић (село Заруба код Вальева) од Стане из истог села

БАЈАЊЕ СТОЦИ ОД ИЗДАТА

Кад стигнете, не дирајте,
кад сретнете, мимоиђите,
У дубоку воду под камен,
у високу гору под церову кору!

Записао

Петар Борђевић (Водице) од Стаменке Вељић из истог села

ШИКАЛИЦА

У гатачком селу Кули за пчеларник кажу „љаник“, а за утјеривање пчела у кошницу „шикање чела“.

Кад се рој пусти онда га шичу у дубовину (кошницу). То обично раде жене — њих двије или три. Оне донесу испод роја празну дубовину и ту је одмах мажу пчелињом љубицом извана и изнутра, а уз то једна од њих, или на смјену, гласно пјесмом пушуну у смотак љубице звиждањем, набрајањем и дозивањем „наговарају“ матицу да уђе у дубовину, а при томе повлаче звиждуке у себе и вичу:

Хап, хап, хап, хап,
У кућицу, мајко,
У кућицу, мајко,
Ето кише, медо,
Ето кише, медо,
Бјеж у кућу, медо,
Бјеж у кућу, мајко.
Ко т' уреко, медо,
Ко т' уреко, мајко,
У пркно утеко, медо.

Ограде „љаника“ од урока ките испраним коњским лобањама и другим животињама, као и разним дотрајалим алаткама, а око „љаника“ поред осталог цвијећа саде и љековиту траву која се зове репа попрдуша.

Записао

Насуф Фазлагих (Доњи Вакуф) од Пембе Фазлагих из Бохора код Гацка

ДРУСКАЛИЦА

ДЕТЕТУ КАД ПЛАЧЕ

Узме човјек мало дијете кад плаче, стави га на кољено и клацкајући га певуши ову песмицу:

Цуцу миле кобиле,
Товар соли носиле,
Цуцу, цуцу на коњу,
Вук му мајку закољу,
У шеници у пољу,
Немој вуче забога,
Мајка ми је милена,
Сису ми је давала,
И опет ће давати,
Кад поћемо спавати.

Записао

Насуф Фазлагих (Доњи Вакуф) од Мехмеда Фазлагиха из Куле код Гацка

Јанко Брашић: Извођење младе

НАРОДНЕ ПОСЛОВИЦЕ И ИЗРЕКЕ СА КОРДУНА

1. Кад се будала и паметан свађају, људи виде двије будале.
2. Побјегао ћаво од крста па се настанио у биртији.
3. Шкрт двапут једно говно једе.
4. Од шоње ни гусле не створише Краљевића Марка.
5. Залијепио се к'о чичак за пасји реп.
6. Новац му је душу удавио.
7. Кад моћник умре и ниједи проговоре.
8. Моли се богу, али се ни ћаволу не замјери.
9. Тај на орању не би земље нашао.
10. Тревило му се као цури дијете.
11. У свакој мећи змија лежи.
12. Дјечја гуза и господско пријатељство очас се онереде.
13. Језик је брус који сабље оштри.
14. Колико дугова, толико тјтора.
15. И лијепа јабука може бити црвљива.
16. Кад домаћин дријема, дружина спава.
17. Тукан на свачији звиждук блебеће.
18. Млад је и ћаво лијеп.
19. Звијер тражи по трагу а дјевојку по роду.
20. Бе лаж руча, ондје не вечера.
21. И умиљато јагње заврши на ражњу.
22. Сагради дворе без капије и поклони му, помињаће само капију.
23. Не ороди се с кућом у којој су пси и мачке мршави.
24. Зајмодавац ти и кокоши броји.
25. Моја баба и његова баба на истом сунцу дупе гријале.
26. Празна тиква по вр' воде плива.
27. Ко сваку икону љуби, ожвалави.
28. У дебелом се ладу жито не сије, али се слатко једе.
29. Изгибоше јуришачи, замјенише их перушачи.
30. Колико канцеларија, толико богова.
31. Љенчина иде као да су му обје ноге лијеве.
32. Кад бог заспе, свеци му гаће украду.

33. Жена је кућа, а чоек плот око ње.
34. Млптаву бикy и кравин реп смета.
35. Млад љепотан, стар страшило конопљано.
36. Због комшије Илије псује светог Илију.
37. Само кукавици гнијездо није потребно.
38. Удовица, кућа без ограде.
39. Ком' је новац икона, памет му је богаљ.
40. Кућа без пушке, во без рогова.
41. Ко се срећан роди и на говну пјева.
42. Ми смо браћа, ал' кесе нису сестре.
43. И силнику свраке на гроб серу.
44. И најљепши цвијет увене.
45. Кад жандар пролази, не бој се; кад ти дуван понуди, чувај се.
46. Блажено много ручица, проклето много гузица.
47. И тице се на страшило навикну.
48. Чувај се вере у коју се трговац куне.
49. Тешко је носити велико звоно на танком врату.

Записао

Станко М. Опачић-Ганица (Тушиловић)

ПОСЛОВИЦЕ И ИЗРЕКЕ ИЗ СТРУГАНИЦЕ КОД ВРАЊА

- Од што дршка, од тој крушка.
 Вол фрља земљу на себе.
 Зашли му власци.
 Куде се биволи врљав, туј жабе страдав.
 Мотика неће молитву.
 Ђути како поганац у дупку.
 Кој се љути, сам ће се собује.
 Млада касани под реп кољев.
 Бегај од онога што га господ бележија.
 Убавиња за време, памет за век.
 Кара ћерку да се снаја сети.
 Бог дава али у кошару не утерује.
 Удала се чума за вампира.
 Судска врата су широка за улазак, а тешка за излазак.

Кој си има чавку на главу он си вика — „иш“!
Паре свирив, паре играв.
К’д се вашка наједе, она искочи озгор да гу видив.
Ће дође коло на тркало.
Нека бере кожу на шиљ’к.
К’д сретнеш пиле и њега поздрави, јер не знаш
које ће да бидне пет’л.
Кантар брата нема.

Записао
Јован Арсић (Врање)

ТИМОЧКЕ НАРОДНЕ ПОСЛОВИЦЕ

Бог да ти даде рози, мора и њи да носиш.
Муж жену на кошуљу носи, жена мужа на образ.
Најбољу крушку свиња поједе.
На сирома човека и миш дрви патку.
Празна рука молитву нема.
Род рода не рани, али тешко томе кој’ га нема.
Стегнут бубањ поубаво чука.
Убаво блеји, али се лоше музе.
Убава жена, змија у пазуку.
У зору се мрзне, али под ноч тикве ц’вте.
Што је суђено да прејде преко главу, не иде преко
трње.

Записао
Љубиша Рајковић (Рожаје, Црна Гора)

ПОСЛОВИЦЕ ИЗ ТИТЕЛА

Није крави важно име, него виме.
Добра крава се не купује на вашару.
Од зле птице, зло је и пиле.
Кад се једном погача поломи,
више се не може саставити.
Кућни праг — голема планина.
Ко нема у глави, нема ни у врећи.

Записао
Томислав Бокић (Скорица)

НАРОДНЕ ЗАГОНЕТКЕ
ИЗ ОКОЛИНЕ ИВАЊИЦЕ

Ја родио моју мајку, а моја мајка мене.
(Лед и вода)

Целог дана по шуми певало, целог дана по шуми
зевало, а увече кући дошло.

(Звоно на овци)

Пет девојака око тора трче.
(Игле)

Господар у кући стоји, а брада му изван куће.
(Клип кукоруза)

Насред куће змајево гнездо.
(Огањ)

Гамиже, гамиже, кошуљицу надиже.
(Млеко)

Узех гвозден кључ, па отворих зелен град, па ис-
терах црна говеда.
(Нож, лубеница и семенке)

Што више од ње узимаш, све је већа.
(Јама)

Имадох два брата, док слепи бише, мили ми бише,
кад прогледаше — омрзоше ми.
(Опанци)

Сјела бела насред села, сама себе јела.
(Свећа)

Црно мече низ поље тече, где год клече — право
рече.
(Кантар)

Све је у кући изгорело, а кућа остала.
(Лула)

Шта је ништа, па опет се види?
(Сенка)

Иде на купање, а стомак оставља код куће.
(Јастучница)

Мања од мака а диже јунака.
(Бува)

Два се мртва побише, трећег живог родише.
(Кресиво)

Записао

Радул Марковић (Чачак)

БРОЈАЛИЦА О ПРИПРЕМИ ЗА ОРАЊЕ

По Гацку су тврдили да су људи у ранија времена вршили припреме за орање девет седмица прије Бурбев дана. У те припреме је спадало спремање сјемена, раоника, тражење некога „с ким си у јарму“, припремање запреге и остало. О тим припремама деци се говори ова бројалица:

Прва мрва,
Друга куга,
Трећа срећа,
Четврта несрећа,
Пета проклета,
Шеста по рају се шета,
Седма смета,
Осма ојска,
Девета бенета.

Записао

Насуф Фазлагих (Доњи Вакуф) од Мехмеда Фазлагиха из Куле код Гацка

БРЗАЛИЦЕ

Малечак човечић мустаћатачић.
Пролете врабац проз попов покравац.¹
Јегуба под буку јегуба над буку.

Записао

Русомир Трифуновић (Галибабинац код Сврљига)

---

¹ покравац — покривач за стоку од козје длаке

НАРОДНЕ ПРИЧЕ ИЗ РАЗНИХ КРАЈЕВА

АМАНЕТИ

Имао отац сина јединца и пред смрт му оставио четири аманета (завјета). Први, да у сваком околном селу има кућу, други, да увијек има коња седланика, трећи, да увијек једе врућу погачу, и четврти, да му је стално жена млада и лијепа.

Отац умрије, а син се замислио и дао у бригу како да испуни очеве аманете. Неко му каза да у једном селу има мудар старац који даје одговоре на многа питања. Он оде, нађе мудраца и све му исприча. Мудрац одговори да је на та питања лако дати одговор, али их је тешко извршити, а онај ко их изврши тај ће читавог живота бити сретан и задовољан.

Први аманет ћеш испунити, рече му мудрац, тако што ћеш са својим комшијама одржавати пријатељске односе и све рјешавати на миран начин, те ће ти свака кућа бити отворена.

Други аманет је да увијек идеш пјешнице, а да коња јاشиш само кад си добро уморан и онда ће ти се најтврђи самар чинити као седло.

Трећи је аманет да никад не једеш док добро не огладниш, онда ће ти се од сваког јела чинити врућа погача.

А четврти аманет је да никад не идеш жени док се је добро не зажелиш, и онда ће ти се чинити млада и лијепа.

Записао

Насуф Фазлагић (Доњи Вакуф) од Драга Наераца из села Јаблана код Доњег Вакуфа

ЛЕЊ ЧОВЕК И ЖЕНА

Био једном један лењ човек, који није ништа радио већ по цео дан спавао. Једног дана то жени доједи, па му каже: „Човече, што ти нешто не радиш, да се премећеш?“ „Сутра ћу“, одговори он.

Сутрадан он изнесе поњаву у двориште, пребаци је преко жице, направи рупу у њој, па се читав дан провлачи кроз њу. Кад се жена увече вратила с посла, упита га шта то ради: „Па премећем се“, рече он. Она му каже да није мислила да се он тако премеће, већ да ради нешто корисно; да тргује: „Узми сутра вола“, рече, „па га продај“.

Човек, сутрадан узе вола и поведе га на пијаци да га прода. Пошто је дувао ветар, пролазећи поред једне врбе, зачу како нешто крцка. Застаде, мислећи да се то врба њему обраћа и упита је: „Хоћеш да ти продам вола?“ Врба је и даље крцкала. „Колико ћеш да ми даш?“ А врба је и даље крцкала. „Немаш сад пара? Даћу ти вола па ћеш ми сутра донети паре“.

И тако човек привеза вола за врбу, па оде сав срећан кући. Кад је стигао кући, он ће жени: „Продао сам вола за дебеле паре“. Тако исприча жени све како је било. Кад је чула шта јој је муж урадио она поче да виче на њега. Он, шта ће куд ће, реши да сутра оде по вола. Али кад сутрадан стиже до врбе, од вола су остали само рогови. Човек се наљути па узе да сече врбу, а кад тамо, у врби пун цак пара. Он узе цак и однесе га кући, рекавши жени да је то нека пасуљица.

Следећег дана наиђу неки људи који су продавали земљане лонце, па их жена упита да ли би хтели да јој даду један лонац у замену за пасуљицу. Кад су људи видели шта је у цаку, дадоше јој све лонце за тај цак и несташе.

Жена узе лонце и стави их на коље које је било пободено у дворишту. Али пошто је коље било различите дужине те су неки лонци штрчали, жена узе мотку па поче да разбија све оне лонце који су штрчали, а како су увек неки штрчали, она разби све до једнога.

Кад се муж вратио кући имао је шта видети, лонци поразбијани у дворишту, а од цака са парама ни трага ни гласа.

Записала

Даница Бокић (Пожаревац) од Радомира Стевића из Ореовице код Жабара

ГУСКА КАО СВЕДОК

Продао сељак на пијаци јаке волове за добре паре. То видео неки човек из суседног села и реши да му паре отме. Кад је овај изашао из града, он га срене и оружјем примора да уђе у дубоку шуму. Сељак није имао куд, уђе у шуму и разбојник му узме све паре. Кад му је узео паре, разбојник се досети да ће га сељак проказати и науми да га убије. Одведе га још дубље у шуму и упери пиштољ на њега. Сељак га је молио да му поштеди живот, али је разбојник био неумољив. У тај мај пролетеше гуске и сељак, очајан рече: „Ево све-дока да си ме убио!“ Разбојник се насмеја и једним хицем уби сељака.

Прошле су године и нико није могао да открије ко је убио сељака. После 12 година у суседном селу одакле је био тај несрећни сељак, човек је правео свадбу, па се међу званицама нашао и разбојник — убица сељака. На свадби је био обичај да се за време вечере износи част, тј. ко је шта од званица донео. Неко је донео погачу и печено прасе, неко погачу и печено пиле, а један човек је донео погачу и печену дивљу гуску. Десило се да је тај човек сео баш поред оног разбојника. Кад су се сви добро напили, онај сељак понуди свом суседу-разбојнику да узме од дивље гуске. Овај, чувши то, у припитом стању, стаде се смејати, и рече да је он некад убио једног сељака који му је претио да ће гуска бити сведок разбојништва.

Кад се свадба завршила, сељак који је донео печену гуску сети се да је неко убио и опљачкао човека који је продао волове, па оде у полицију и то пријави. Разбојника су убрзо ухватили, тако да му је, ипак, гуска дошла главе.

Записао

Велисав Мирковић (Ниш) у селу Доња
Трнава код Ниша

ЦРНА И БЕЛА КУГЛИЦА

Дојадно људима неки лопов и они почну да већају шта да чине с њим. Једни су били да се јавно веша, а други да се прогна. Пошто нису могли да се сложе, договоре се да лопов сам себи одреди судбину извлачећи куглицу из кутије. Договор је био да се стави једна бела и једна црна куглица — ако лопов извуче црну, треба га вешати, ако извуче белу — да се прогна.

Куглице је, међутим, стављао човек који је желео његову смрт, па је зато ставио обе куглице црне. На срећу, то виде други човек лопову наклоњен па га о томе извести.

Пред окупљеним народом лопов стави руку у кутију и узме једну куглицу и рече народу: „Ја од страха не смем отворити руку!“ Људи отворише кутију и тамо набоше црну куглицу, и, сматрајући, да је лопов извукао белу, не хтедоше га вешати.

Записао

Милош Цвијић, село Родаљ (Мали
Зворник)

Јанко Брашић: Портрет старице

ШАЉИВЕ ПРИЧЕ ИЗ КРУШЕВЦА

САМО МЕНЕ ПРЕСКОЧИ — ПА РЕДОМ!

На једној свадби, хармоникаш се добро припремио да задовољи госте. Најпре је ручао, а затим је отрчао у заход, да не би касније прекидао расположење гостију. Али, заборавио је да закопча шлиц на панталонама и тако ушао у кућу, узео хармонику и дошавши до чела совре упита домаћина:

— Газда, одакле да почнем?

Домаћин се добро загледа у његове раскопчане панталоне, па рече:

— Еј, мајсторе, само мене прескочи — па редом!

ЗЕБУ НОГЕ

Једне вечери Купчани су разговарали како то изгледа када је увоз непокривен извозом. Било је много мишљења, али се уважило оно што је рекао деда Мида:

— Децо, кад је увоз непокривен извозом, то ти је исто као када је кратко ћебе па ти стално зебу ноге!

НЕ МОЖЕ ДОКТОР СВЕ САМ

Дође једном приликом ветеринар у село и одржа лепо предавање. Сељаци се порадоваше да су сада решили све проблеме, али ветеринар рече:

— Ама, људи, немојте ви сада од мене да очекујете да вам ја решим све проблеме у сточарству!

— Јок, јок, докторе, имамо ми у нашем селу и задружне бикове и овнове — гракнуже сељаци.

БЛАГО СВЕКРУ, А ТЕШКО СВЕКРВИ

Ако свекар има пријатеља у неком селу између Александровца и Бруса сви му завиде, јер може да пије добро жупско вино. Међутим, ако свекрва

има снаху из тог краја, нико јој не завиди, јер мора да поштује овакав снахин календар рада:

ПОНЕДЕОНИК — ПРЕСЕДЕОНИК
УТОРНИК — ОДМОРНИК
У СРЕДУ — НЕ ПРЕДУ
ЧЕТВРТАК — НЕОБРТАК
ПЕТАК — СВЕТАК
СУБОТА — НЕ МОТА
У НЕДЕЉУ — АКО СВИ РАДЕ, И ЈА БУ!

СНАЈИНО ГЛЕДАЊЕ

Старија домаћица са села оде код лекара, а овај је после дужег прегледа упита кога има код куће:

- Имам, докторе, снају!
- Значи, има ко да вас гледа?
- Има, докторе, ал' попреко!

ЧИСТА ЉУБАВ

У време несташица бројних намирница, жена више не зна шта ће да спрема за јело, па једне вечери пита мужа:

- 'Ајд, човече, једном ти смисли шта сутра да спремим за ручак?
- Па то је, жено, бар лако. За ручак ћемо чисту љубав!
- Еј, грдна, ја кад би на тебе за то чекала, одавно би липсала гладна.

РЕБРА И БАТАК

Кад год је спремала ручак са кокошијим месом, жена је у тањир мужу стављала ребра.

- Мужу се то досади па упита жену:
  - Имају ли те твоје кокошке и батак?
  - Човече, кад дан проведеш на ребрима у лежању, добићеш за ручак ребра, а кад проведеш на ногама — добићеш батак!

Записао

Здравко Костић (Крушевац)

ШАЉИВЕ ПРИЧЕ ИЗ ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ

ЦИЦИЈА

Договори се нећи човек сас жену си да јој он, кад год спу заједно, дава по два динара и да ји она тура у шпар-касу. Кад је било на крај годину, вели он:

— Е, дај, жено, да видимо какво смо ушпарали за годину дана.

Жена донесе касу, и кад је отворе, муж види да мецу дводинарће има доста и петодинарће, па пита:

— Добро, жено, ја сам ти стално давал по два динара, откуд саг овеј петице?"

А она срдито одговори:

— Па јес, ти мислиш да је сваћи циција ка-но ти!"

ЗДРАВА ЖЕНШТИНА

Завреви¹ се старац сас бабичку² како им је про-текла младос', па му бабичка рекне:

— Дејане, Дејане, за овеј седамдесе' годин ка-ко сам сас тебе, још ни једанпут те несам прева-рила.

— Несам ни ја теб', рекне и старац. Само те једанпут помогнула комшинка кад си била болна.

Бабичка се замисли па че да пита:

— А када сам ја била толко болна да несам могла да лежим на грбину?³

БОС

Бил нећи човек циција и никога не пушта унутра док ручује. Запне¹ се и једе си сам, никога не мора да прикањује². Такој једанпут, таман он раскрши³

¹ завреви — заговори, поче да прича

² бабичка — баба

³ грбина — леба

¹ запне се — затвори се

² прикањује — нуди

³ раскрши — рашчеречи

кокошкy, а нећи отуд на врата па само тропа⁴ с резу, нече си отиде. Газда ћутал, ћутал, ал кад се онај не мањује, он се расрди па се разока⁵:

— Што, бре, чукаш кад видиш да ме нема дома?

— Како те нема?!

— Па нема ме, отишал сам си!

— Како си отишал кад ти еве пред врата опанци!

— Па отишал сам си бос!

СУМЊА

Вреве¹ две комшијхе² преко плот, па че једна:

— Почела сам да сумњам на мужа си...

— А што, мори?

— Па, ете, овој последње дете изгледа да неје његово.

МОГЛО ЈЕ И ГОРЕ

Имал неки човек узречицу: „море, ћути, могло је да буде и горе“. Какво год који да исприча, па не знам колко да је страшно, а он одм': „море, ћути, могло је да буде и горе“. Једнуш¹ че га пита побратим:

— Је л', бре, побро, знајеш ли ти онога Марка касапина што има убаву² жену?

— Знам, те што?

— Па, ете, ишал он там по терен да набавља стоку за клање, и кад се у суботу врнул³ дом, затекне си жену у кревет сас комшију, па убије и њу и њега, а онда се убије и сâм.

— Море, ћути, могло је да буде и горе!

— Како?!

Па, ете, да се врнул у петак убил би мен'!

⁴ тропа — лупа

⁵ разока — развиче се

¹ вреве — говоре

² комшијхе — сусетке

¹ једнуш — једном

² убав — леп

³ врнул — вратио се

ПРОБА

Потера¹ Тимочанин краву Зорку на пијац да је продаде и појде² дете с њег, син му, да ју тера. Ајд, ајд, те там. Узне један купац па попипује³ краву, плеска ју по грбину па ју уване⁴ и за виме, да види каква је на мужу. Гледа дете па че пита башту⁵ си:

— Је л', тате, а што човекан⁶ улови Зорку за сиску?

— Па, оче да ју купи, рече башта.

После неко време дојде им у кућу нећи госјанин⁷, а домаћин работил у шталу нешто покрај стоку. Не би час, истрчи дете из кућу и приока:⁸

— Тате, тате, скоро си овам⁹: овија чича оче да купи маму!

МЕРИНИЗАЦИЈА

У неко село код неку бабу дојде ветеринар и почне да вади из торбу онија његови инструменти, а баба га зачуђено пита:

— Какво ти очеш с тија цревушљаци¹?

— Ја сам дошао да обавим оно што су до сада радили овнови, бако — рекне ветеринар.

Но како је он био посве ћелав, баба закука² углас:

— Леле, леле, какво че стрижемо ако се јагањци изметају на башту си?!

Записао

Љубиша Рајковић (Рожаје Црна Гора)
у источној Србији

¹ потера — поведе, изгони

² појде — пође

³ попипује — пипа

⁴ уване — ухвати

⁵ башта — отац

⁶ човекан — човек

⁷ госјанин — гост

⁸ приока — поче да виче

⁹ скоро си овам — брзо доћи

¹ цревушљаци — црева

² закука — поче да плаче

ДВЕ ШАЉИВЕ ПРИЧЕ ИЗ НОВОГ ПАЗАРА

ЧУВЕНА СЕ НЕ БРОЈИ

Заваде се комшије па дођу и до суда. Судија позове и неку Ојдану као свједока. Дође она и исприча шта је знала. Судија је на крају пита:

— Јеси ли ти то видјела?

Нијесам видјела, али сам чула — одговори Ојдана.

— Е, чувена се не броји — рече судија.

Ојдани би ово криво па, излазећи из суднице, прдне колико је могла. Судија, чувши то, рече:

— Ти прде, Ојдана.

— Ко каже да сам прднула? Јеси ли видио?

— Нијесам видио, али сам чуо.

— Чувена се не броји — рече Ојдана излазећи из суднице.

ЉУДИ И НЕЉУДИ

Неком пригодом отишао Голуб Бисмиљак код књаза на Цетиње, па га овај у шали упита као паметна и разборита човјека:

— Колико има племена у Васојевићима, Голубе?

— Два, господару.

— Како два? Ја знам да има више — опет ће књаз.

— Само два — потврди Голуб.

— А која су то? — настави књаз с очитом радозналошћу.

— Људи и нељуди — одговори Голуб.

Записао

Бранислав В. Вуковић, Нови Пазар

ДВЕ АНЕГДОТЕ ИЗ ЦРНЕ ГОРЕ

НИЈЕ ЗАБРАЊЕНО БЕГСТВО

Пошао бег Ђоровић код Николе Пашића после пропасти Турске да пита хоће ли бити и код нове власти ага и бегова.

Никола Пашић му одговори:

„Беже, није забрањено бегство.“

Сјети се бег шта му Пашић рече па побјеже у Турску.

Записао

Заим Аземовић (Рожаје) по причању Расима Шахмана из Бијелог Поља

ЛОПОВ БЕЗ НЕВОЉЕ

Феро Дацић оставио аманет сину:

— Аманети, убиј млађег брата, а мога сина, који је лопов без невоље, јер има у кући и тору, а засрами нас. Други ће га убити па ћеш онда морат' крв да одужујеш.

Записао

Заим Аземовић (Рожаје) по причању Бамила Мујевића из Рожаја

ДВЕ АНЕГДОТЕ ИЗ ЛИКЕ

ОДОШМО У ПРКНО

Путовао некада владика по селима КРБАВЕ. Дошавши у једно село упита: „Како се зове ово село?“ „ПИШАЋ“, рече пратилац. Дошавши у друго село, такође упита за његово име. „СМРДЕЉ“, одговори пратилац. „Враћај натраг“, рече владика, „одошмо у ПРКНО“!

ВЕЛИКА ФАМИЛИЈА

Питали старог Личанина: „Колико вас има у кући?“ Он одговори: „Ја, па оно женетине, па два синчића, дванаест овчица и, да простите једно прасе. Имам вала богу и кравицу и два ранитеља — вочића“.

Записао

Дмитар Прица (Загреб) у Крбавским
брдима

ШАЉИВЕ ПРИЧЕ ИЗ РАЗНИХ КРАЈЕВА

КРАЉ А НИ ДЕСЕТАР

Обилазећи краљевину наиђе краљ Александар на орача.

— Помоз бог, орачу!

— Бог ти помогао, десетару!

— Нисам ја десетар, — рече краљ.

— Ма ниси ти скоро ништа, — одговори орач.

— Како то? — зачуђено упита краљ.

— Па лијепо. Ти си земљу подијелио на девет бановина и сваком управља по један бан, а теби није остало ништа.

Записао

Бошко М. Бућан, Црни Поток, Топуско
(Кордун)

КРАВА ИЛИ КОЊ

Имао сељак жену и четворо деце. Земље је имао мало па није могао да држи много стоке. Чувао је само једног коња.

Једног дана жена му рече: — Побогу, човече, продај коња, па купи краву да ова деца једу млека и сира.

Он јој одговори: — Док сам ја жив, наша кућа неће бити без коња.

Записао

Милан Миловановић (Ниш)

ДЕВИЧАНСТВО

Ожени дјетић са сјевера Црне Горе дјевојку из приморја, и прве брачне ноћи утврди да она није девица: „Лагала си ме“, рече, „нијеси права дјевојка“.

„Нијесам те преварила“, рече девојка, „кунем ти се! Можда је, мој домаћине, од оног земљотреса — пуцало је стијење куће, хотели, а камоли да она не пукне!“

Записао

Раденко Медојевић (Никшић)

МАЧКА ЗЛАТКА

Догађај је истинит и десио се у селу Струганица код Врања, 1958. године. Жена по имену Злата, дала је маче Миланки, жени у истом селу. Миланка је однела маче кући и дала му име *Златка*. Кад га мами она не виче: „Мац, мац“! него „Злате“! Кад га јури каже: „Пис, Златке“! Кад види да је маче уловило миша она на сав глас виче: „Ене гу, Златка уловила поганче“! О свему томе дође глас баба Злати која је Милуники дала маче и она једног дана дође у кућу Милуникину: „Како је маче, лови ли поганчики, лови“?, пита она Милунику. И затражи да види маче. Убрзо деца нађоше и донесоше маче, а баба Злата га узе и угура у већ припремљену торбу и одмах крену из куће рекавши Милуники: „Маче с'м ти га дала да ти лови поганци а не да му даваш име Златка и да се спрдаш с'с моје име. Ја ћу с'г да си га однесем, а ти сама си лови поганчики“!

Записао

Јован Арсић (Врање)

БАВОЛАК

Јахао некакав поп коња кроз једно црногорско село, па наиђе на дјечака који је чувао стоку:

— Помага Бог, синак!

— Бог ти помога, оче!

— А' чија је кућа најстарија у овом селу, синак?

— Наша, оче.

— Не мислим по старини, но по гласу и угледу?

— Наша, оче. Сва је зарасла у лишај и маховину.

Поп погледа малишана који се Ђаволасто церио, па му се учини да се мали с њим изиграва. Љутит, поп му, одлазећи, добаци:

— Ајде, да си проклет!

— А ти, оче, да си благословен!

Поп одјаха замишљен: „Како ја оно дијете проклех, а оно мене благослови!“ Учинило му се да се огријешо, па врати коња и јопет дође код онога дјечака:

— Камо те, синко?

— Ево ме, оче!

— Не догодило ти се оно што сам ти мало прије река!

— Ни теби оно што сам ти ја река!

Записао

Милорад Радуновић (Крушевац) од Мила Радуновића из села Србобрана код Истока

ЛЕГЕНДЕ

ЛЕГЕНДА О СТУБАЛСКОЈ ЦРКВИ

Село стубал није имало цркву. Сељани се договорише да изграде цркву. Али се нису могли договорити где да је саграде. Наиђе Краљевић Марко и рече им да ће он прве наредне недеље бацити буздован из суседног села Врбова, с оне стране Мораве, па где буздован падне, ту и цркву да подигну.

Тако и би. У недељу долете буздован и падне на брду, на огромној стени, а потом се откотрља до равнице. Стубљани почеше градити цркву у равници, али све што дању саграде, то ноћу виле растуре. Најзад један предложи да цркву подигну на брду, на ивици огромне стене. Остали се сложише, и црква ниче на овом месту. Виле више нису ометале градњу.

Кад црква би готова, Краљевић Марко донесе врућ качамак из Прилепа мајсторима за ручак. Мајстори се наједу, и од топлоте сви помру, па их сахранише испред цркве, где се и данас налази споменик. Како је било кишовито, у стени остадоше трагови копита Марковог Шарца, где и данас стоји скупљајући воду, и коју пастири пију.

Записао

Драгољуб Цветковић, (Владичин Хан)
од Василија Цветковића из села Стубал
код В. Хана

ГОЛА ГЛАВИЦА

У општини Ражањ, изнад села Смиловца, налази се брдашце, заобљено и голо, које носи назив — Гола главица, а испод њега налази се место звано *виноградште*.

У време најезде Турака према Београду, после битке на Косову, на овом месту вођена је једна од значајнијих борби, па је један потес земљишта добио име — *бојиште*. И у овој борби Тур-

ци су надмоћно победили, а становништво је морало да се повуче дубоко у шуму, скривајући сваки траг. У шуму је побегла и једна жена са малим дететом.

Али, убрзо пошто се сместила у шуми, дете је почело да плаче и тражи нешто да једе. Мајка није имала куд, већ је дете оставила испод једне бучке и вратила се у виноградиште да набере мало грозђа детету. Набрала је доста грозђа, али је у повратку заборавила пут до детета. Лутајући тако по шуми, почела је на сав глас да плаче, говорећи: „Јао, моја гола главица, јао, моја гола главица...“, наравно, мислећи на главу свог детета. Дете је касније пронашла, а по овим њеним речима само место је добило данашње име — *Гола главица*.

Записао

Здравко Костић (Крушевац) од Власте Милосављевића из Витошевца код Ражња

Јанко Брашић: Циганка

ОБИЧАЈИ И ВЕРОВАЊА

КИШНА ДОВА¹ НА ГРОБЉУ МОЉЕВИЦИ

Прича се да су гатачки Муслимани у стара времена у периоду великих љетних суша често прибјегавали посебним молитвама за кишу. О томе су се договарали домаћини из околних села и засељака и одређивали дан и мјесто молитве.

Обичај је био да се за тај дан нареди чобанима да помијешају овце и јагњад, краве, козе, телад и коње, што значи све велико и мало. Та би читава мјешавина (гунгула) ишла на неку илирску гомилу, гробље или пландиште. По могућности су вођене вашке (пси) и мачке. Церемонијал је почињао хоцином довом из курана предвиђеном за кишу, коју би он у присуству мноштва народа, домаћина, чобана, дјеце и осталих, изговарао гласно. Хоца је за ту прилику облачио ћурак наопако. Дова је „учена“ по цјелинама. Послије сваке цјелине хоца је застао, а присутни су изговарали „амин“ са подигнутим рукама, али са длановима окренутим земљи. Присутни су уз то узимали у руке камење и ударали један у други.

Било је и појединачних случајева молитве који су се огледали у облику разних врачања, као што је клачење (кречење) гробља, посебно старих и напуштених стећака. Такве молитве су запамћене на старом муслиманском гробљу Мољевици, које је смјештено између села Куле, Друговића и Осоја (Башића). Мољевица је изгледа и добила име по томе што су ту од давнина одржаване молитве.

Записао

Насуф Фазлагић (Доњи Вакуф) од свога оца Јусуфа из Куле код Гацка

---

¹ дова — молитва богу, благослов (тур. дуа — молитва)

ОБИЧАЈ „ПРВЕЦИ“

На Беле покладе, пред Ускрс у селу Стрмостену код Деспотовца изводио се обичај под именом „Првечи“.

Сви они којима је у прошлој години неко умро припремају разна јела, ракију и пуна кола дрва. Негде око подне сакупе се сви и крену на реку. Поред реке свако одабере место где ће одати част мртвима. Дрва која су дотерали сложе и запале. Док ватра гори пале се свеће и једе се храна која је намењена покојницима. Када дрва сагоре почиње „марга“: сви мушкарци ухваћени за опасаче иду између ватре. Први се зове „квочка“ и носи штап, а остали који иду за њим су „пилићи“. „Пилићи“ покушавају да „квочку“ баце у ватру, а она се брани и удара их штапом. И деца имају своју игру. Боцкају се боцом, коју су раније припремили.

Овај ритуал траје све до мрака. После тога сви иду у шетњу а затим на вечеру. Вечера је масна и обилна. И она је за душу покојника. Једе се до пола ноћи, а онда се преостало јело баци, јер почиње пост, који траје седам недеља.

Казивала

Милева Костић (рођ. 1912) из Јеловца,
родом из Стрмостена

Записао

Драгољуб Томовић из Деспотовца

ВЕРОВАЊА

(Из околине Смедеревске Паланке)

КАМЕНЧИЋ

Кад мртваца ставе на сто, метну му и каменчић под пазухом, а пред сахраном се узме, али нико да не види. Тај каменчић се носи заједно са храном стоци (да окуси од те хране), да је не би био малер.

БЛИЗАНЦИ

- Пошто су у селу Водице често умирали деца, мештани се договоре да узму једну заједничку славу, коју назову по именима два брата близанца — Мијаила и Гаврила. Ова слава се слави у другој недељи априла сваке године, и она је у част подмлатка.

ВРЕМЕ

- Да би се сазнало да ли ће месеци у току године бити кишни или сушни, узима се 12 дана пред Божић и сваки дан представља месец у години — какво време буде ког дана, такво време ће бити и месеца кога тај дан замењује.

Записао

Петар Борђевић у селу Водице код Смедеревске Паланке

БОЖИЋ У ОРЕОВИЦИ

- Ујутру на Божић домаћица иде да донесе воду из бунара. На десну руку навуче рукавицу и понесе кофу, босиљак, клип кукуруза и маст. Кад дође до бунара каже: „Христос се роди“! А затим сама одговара: „Ваистину се роди“! После тога напуни кофу водом и окруни клип кукуруза око бунара а врх баци у бунар. То се чини због тога да не би кош „пресушио“.

Домаћин чека домаћицу у кући и када се она врати с бунара каже: „Христос се роди“! „Ваистину се роди“, одговори жена. Затим домаћин и домаћица воде овакав дијалог: „Шта носиш?“ „Носим здравље, берикет и паре“. „Како је напољу?“ „Свуда ведро, а над нашом кућом облачно“.

Водом коју је донела домаћица месила се чешница и наливало јело.

Записала

Даница Бокић (Пожаревац) по казивању Живке Ставић из Ореовице (Жабари)

ВУЧЈИ СВАТОВИ

Време када се вукови скупљају у чопоре, у „вучје сватове“, назива се у Метохији „просенац“. То је најхладнији део зиме када „пуца дрво и камен“, а траје од светог Николе до светог Саве.

У то време вукови су врло опасни и прича се да су многи људи настрадали од њих, мада су били под оружјем.

По веровању метохијског становништва, чопорима вукова заповеда свети Сава. И ако се човек у то време нађе у опасности од вукова треба да помене име светог Саве и они га неће дирати.

Записао

Милорад Радуновић (Крушевац)

ЗАШТИТА ОД ГРАДА

На Велики петак, у селу Водице код Смедеревске Паланке, када се фарбају јаја за Ускрс, на три јаја напише се „Христос васкрс“, па се та јаја на Бурђевдан, пре изласка сунца, однесу на три њиве на којима су засађени: кукуруз, пшеница и винова лоза, и закопају се у земљу.

Ово се чини да би се берићет сачувао од града.

Записао

Петар Борђезић (Водице)

ПРВА ЖЕБ ИЛИ ПИКАЊЕ

Лети, док стока пландује, чобани из околине Тутина и Сјенице, иду на неки извор да пију воде. Пошто обично иду у групама, кад се приближе извору, сви се труде ко ће први од њих да каже: „Пик, ко попије моју жеб, попила му змија крв“. Остали чобани не смеју да пију прије њега већ казују: „моја је друга жеб“, „моја је трећа“, итд., и тим редом после пију.

Забележио

Бранислав М. Вуковић, Нови Пазар

ПОСТУПАНИЦА

(Стари обичај у Банату)

Када дете прохода направи се велика погача и премаже се медом. Та погача се зове *поступаница*. Затим се позову сва деца из суседства и сваком детету се откине комад од погаче, а дете, чим то добије, одмах почне да трчи.

У исто време на простирци се поређају различити предмети, који представљају различита занимања људи: мотика — земљорадника, чекић — ковача, чешаљ — брицу, нож — месара, сито — пекара, књига — ученог човека.

Дете прилази простирци и први предмет који узме, верује се, тиме открива чиме ће се у животу бавити.

Записала

Душица Сабовљевић-Балан (Црепаја у Банату)

ПРОВОДАЦИЈА НА СЕВЕРУ БАНАТА

„Пријатељу, долазим код вас да питам да л' сте вољни да дате вашу Соку за ча-Јовиног сина Зорана. Момак здраво леп, то знате и сами, и фини, а онда здрав је и паметан. Раден к'о његов отац. Мислим да му нема шта замерити, таква момка је мало наћи. А и богат је: кућа пуна ко кошница, сермија силна и свакојака, а земља све сама стара и ливада. Ту је тридесет и пет јутара, сва набућена и ураћена као башта. У авлији пуно свега и свачега: свиња, оваца, крава, коња. Котарка пуна кукуруза, и зато су им коњи дебели, урањени. Никада ти они храну нису продавали пре Бурђевдана, а и што ће им новац кад га и на зајам дају. Ту су сваке јесени по 6—7 рањеника, па кад их потуку, масти и шунке до нове трају. Та нису они шкрти људи да откид'у од уста; где се ради ту се добро и је'.“

Записао

Миливој Попов (Нови Сад)

СВЕДОЧЕЊА

КАЗИВАЊА О НЕЧАСТИВИМ СИЛАМА

ЈАРЕНЦЕ

Е, после ми причали људи. Ишли двојица из воденице и кад били код тија Ветрила, код онај мост што има, кад отуд — јаре иде. Меее, меее! Каже: Ја увати оно јаре и кажем му:

— Дедино јаренце, дедино јаренце.

А оно мени:

— Дедино јаренце, дедино јаренце!

Чепи¹ ми се људским гласом. Ја кажем:

— Другар, ово бре сотоња!

А он:

— Каква сотоња, кад је то јаренце.

Ја опет:

— Дедино, дедино!

А оно понавља, ал 'чепи ми се.

Кад смо дошли на саму Ћуприју, јаренце се изгуби и нема га. То, толико.

(3)

РУКА

Е, после ми тај деда причао, он је био воденичар у воденицу звана Белопоточка воденица. А у тој воденици умрео неки Васа. Одатле га отерали — са'ранили. А ја доћем, каже он, да ложим ватру ноћу. Ја да ставим дрва на она вратанца од фуруне а оно — још једна рука. Ја, гледам, каже, јесте. Још једна рука. Ја с једну руку ложим, а

---

¹ чепи — руга се подражавањем

две руке има. Ја с две руке ложим а три руке на вратанцима. Па се ја ту сетим да је то Васа тв умрео, па дрекнем.

— А бре, Васо, шта то радиш? и прекрстим се а она рука нестаде.

(3)

ОСЕЊЕ

Мен' је причао мој деда из Попшице, моје мајке стриц. Пошли они на свадбу у Плажину, на она Ветрила што се зову. Он пред зору, с колима се ишло, хтео да иде да врши нужду. И остао. А оне чакшире, па тканица озгор, док он то скинуо они одмакли. Површио нужду он, кад иде један човек. Носи трње и правац на мене.

— Еј, бре, кој 'си ти, бре?

Оно ћути.

— Ама слүшај, бре! Где идеш на мене! Бу те убијем!

Ја извади, рече он мени, пиштољ и опали, а оно — нема ништа. Ја пожури, каже, да стигнем остале сватове. Код Сливја стигнем сватове и испричам шта ми се десило. Они мени кажу да је то била осења. Ја кажем, каква осења, кад сам пуцао а нема ништа. Они кажу, баш то и јесте осења. То — кад нема ништа.

(3)

БАБА

Ставнили¹ отац и син у Дубраве. И поћу кући. А славили славу. Кад били тамо код Сливјанску појату отац води краве а син се вози и виче:

— Море, стани тато, да се укачи она баба у кола.

— Ма, каква баба!

— Море еве ју баба где се котрља. Пење се да се укачи на кола!

---

¹ ставнили — ухватио их мрак; укачи — попне

То је све било тако, како су они викали и гледали, док их баба ошашави. Кад их ошашави, где ће они? Они онако ошашављени испрегну краве и врате се назад па су у Дубраве седели док се савнуло. Кад се савнуло, они виде да је она баба била осења.

(4)

АЈД', ПОМОГНИ БОЖЕ

Прича се о вампирима, ђаволима, сатанама, анђамама. Да кажем и ја једну.

Изгубио човек свиње, па пође да тражи по планине. Иш'о, иш'о, иш'о, иш'о, тражи, па овде, па онде, па 'вамо, па тамо, а нема ништа. Сретне га неки човек:

— Пријатељу, шта тражиш?

— Изгубио сам свиње.

— Ајде код мене да преспаваш. Немој да луташ ноћас, па ћеш изјутра да продужиш.

Поведе га тамо. Одведе га, ал' нико у кућу нема. Једини он сам. Све светло, све лепо, ал' ники нема у кућу. Само једини он пита:

— Је л' пијеш ракију.

— Па, пијем.

— Е па узми и изволи.

Наточио му боцу и дао му у руке. А ова' сео, узео у руке боцу и прекрстио се:

— Ајде, помогни боже!

— Колико се он прекрстио све се стамнило. Кад он погледне а он седи на бунар, на сантрач. А ноге му висе у бунар. Хтео да га ђаво гурне унутра и да се није прекрстио, не би се избавио.

(1)

ЗМАЈ

Четрдес'друге године, било ми негде око петнаест година, пош'о сам с мајком и једним тетком из Доњег Ступња у Крушевац. Тај тетак је био комуниста и имао је леворвер, „Тете“. Идемо ми —

ноћ. Кад смо дошли на пољану кроз Доњи Ступањ, тамо иза једног брда моја мајка види — човек лети. Она каже:

— Јесте ли видели змаја?

Ми смо гледали — човек лети, сија, светли. Како крилима маше — оно зраци, како да кажем, севају. Наш тетак Педа каже:

— Сад ћу ја да га средим!

Извади леворвер, пет метака опали, ништа. И даље он лети. И до Врбнице ни то пратило. Леворвером му ништа није могао. А змај све за нама.

Нестао је пред зору.

(2)

СВИЊА

Једаред смо исто ишли ми за Крушевац, за време окупације то било, четрдесетреће године. Ишли ја и отац и један Владан Лисинац, ту из нашег села, а ишли смо за цимент у Крушевац.

И, кад је било на путу, преко Доњег Ступња, код оних БРЕСТОВА, ту изађе свиња, пред кола. И та ме свиња терала све до Крушевца. А мој отац и тај Владан, појуре ону свињу, да у'вате, ал' нема шта да у'вате. Она 'вели — то Ђаво, она 'вели — то није ништа, ал' до Крушевца не терело.

Кад је било код Крушевца, пред зору, ми устависмо краве да се одморимо. Свиња са нама. Кад се свану, свиње нема, ал' нама једна крава није могла да се дигне. И лечили смо је после ме-сец дана, ако не и више. Ту краву — од оне свиње.

(2)

ЗМИЈСКИ ЦАР

Ја сам Стевановић Миодраг, из Лалинца. Бавим се с пољопривреду а пре седам-осам година радио сам као травар и са Борисава травара из Буринца. И ја, више као по наслеђе, јер и моја баба

данас живи као цркварка, открива старе цркве и закопано благо, па она знала за траве па и мене занимало то за траве, па се дружио са Борисавом, као зато, што он зна доста о травама.

И, отишли смо једном на Власинско језеро. Да беремо тамо горчицу, горку детелину и траве неке. Кад смо отишли тамо он је направио један велики круг штапом, оцртао је, и питао ме: Да ли се ја плашим или не? Ја сам рекао да се не бојим. Али, каже ту треба да добу змије. Ја се нисам плашио. Он је нешто свирао над оним кругом, нешто причао, а змије су дошле. Ал' само до на круг. И то на круг, на ивицу круга, ставиле главе. Више, и даље није прелазила ни једна. Ни једна ван круга, ни једна у круг. И он каже:

— Није то ништа. Чека се још једна змија, змијски цар.

И онда, чекали, чекали, и одједном; још издалека поче трава да се љуља. Као олуј да дува. И ето га: велика змија, има цвет на чело, и ушла је у круг. Оне друге змије су се мешкољиле, мешкољиле, док се није све стишало. Кад се све стишало он је ону највећу змију помазио по чело и ухватио моју руку па каже:

— Пипни, пипни!

Пипнем ја, оно, све 'ладно к'о лед. Ја се мало ознојио. Подиже се капа од главе и ја, већ, читаво да се изгубим, иако вичем да се не бојим. Ал' опет сам пипнуо једну, другу, трећу, све док ми он није рекао да сам завршио. Кад ми је то рекао, он је извадио ножић и од ону највећу змију, сас цвет на чело, остригао мало, одозго, са главе, од њене коре. Каже ми да је то змијски цар. Ја му не знам, да ли је змијски цар или није. Све верујем. И опет са рукама помилује све змије одозгор, и окрене се од мене, и нешто им поприча. Шта им је причао нисам могао да разумем. Кад им је попричао, то што је имао, за тренутак су се змије разишле које где.

Кад се змије разишле он ми је рекао да захватим воде у једно лонче што смо понели. Натерао ме да захватим на брзак воду, и рекао ми да пазим да оне љушпице не испадну. Ја сам онда полако захватио воду. Ручали смо и он је се на-

пио. Ал' чим се напио он је одмах заспао. Кад је он заспао, ја сам осећао да нешто није како треба и да треба да се види шта је. Напијем се и ја онога што је остало у лонче, и заспим и ја — одмах.

Кад сам се пробудио њега нема поред мене. А ја нисам знао да ли сам са њега или са кога. Ал' почнем да си скупљам траве. Како ја скупљам, мени се нешто каже: Ја лечим од то! Ја лечим од то. Ја од ово, ја од оно. Сама ми трава каже од чега лечи. И каже ми једна трава:

— Ја лечим од килотине.

Ја је очупам и турам на руку а Борисав био позади грма. Па кад мени трава каже од чега лечи ја се насмејем. Борко, тако сам га звао, ме пита:

— Шта се смејеш ти Бале? (Тако ме је звао.)

— Па, ето, тако се смејем.

— А ти си лопов? Ону воду јеси ли просипао или си је пио?

— Нисам је пио но сам је просипао.

— Не, не ти си лопов!

После тога смо се разишли и никада нисмо заједно радили али ја је знам која трава од чега лечи. Траве ми све саме казују.

(5)

НАПОМЕНА

Ове приче казивали су ми у различитим временским размацима људи које наводим по редним бројевима датим у загради испод сваке приче:

1. Живојин Антић (Жика Дућа), 60 година, Скорица, Ражањ.

2. Миодраг Кнежевић, рођен 1926. Горњи Ступањ, Александровац.

3. Будимир Цветковић, 75 година, Лалинац, Сврљиг.

4. Ранко Лилкић, 63 године, Лалинац, Сврљиг.

5. Миодраг Стевановић (Мика Брица), 45 година, Лалинац, Сврљиг.

Записао

Милан Кнежевић

ДРВО КОЈЕ ЛЕЧИ

Недалеко од Краљева и ближе манастиру Студеници налази се малена варош на Ибру, Ушће. У њој смо потражили лекара заљубљеног у лепоту дрвета. Од 1976 године „сељачки доктор по овим брдима“, што расту у околне планине (Жељин, Чемерно, Равно, Голија), Ратомир Стојановић, лекар који сате и сате проводи пешачећи да би дошао до болесника — истовремено, за мали круг пријатеља и познаника јесте и човек који и сам има потребу да сате и сате проводи „лечећи“ себе. Јер када заврши лекарске обавезе, које је преточио у љубав према позиву, Ратомир Стојановић се повлачи у један другачији свет, свет уметности, у који је овај горштак преточио љубав према дрвету. Последњих година испод његових длета излазе занимљиви плитки рељефи у дрвету на које будно око познатог уметника Небојше Митрића с правом скреће пажњу. Реч је, заправо, не само о љубави која лечи досаду већ о новом и озбиљном покушају да се одређене теме прикажу у новој техници, какав је случај са „фрескама у дрвету“ које др Стојановић покушава да изгради до верификованих узора. Рођен 1940 године у Косовској Митровици већ у детињству сретао се са светом монументалног сликарства и бројним манастирима и тај уметнички универзализам нису изменили нити каснија сазнања нити каснији интереси. Универзализам фреско казивања одувек му се чинио читљивим за сваког човека, јер у томе свету који преиспитује тајну живота, и сведочи истину смрти и болести и савремени човек, заробљен обавезама и здробљен прохтевима, налази смисао већи од реторике, апологетике, етнопсихологије или историје уметности.

— Ви стално напомињете антрополошки смисао фресака, па значи ли то да у њима не откривате чисту ликовну сугестивност, или неку другу?

— Истина је да ја фреске не доживљавам као нарочита остварења са уметничког становишта. Да додам, можда је тачније, иако нисам стручњак за то, ту ликовну естетику ја нити видим нити тражим на фрескама. Чини ми се да

уметност која проговара из тих ликова, првенствено из портрета, јесте уметност универзалне поруке — а то је, бар мени као лекару, ближе антрополошким порукама. Штавише, само онај уметнички чин који је досегао сугестивност антрополошке тајне, ту тајну заувек пренео у посматрача, у наше памћење — јесте велики уметнички чин. Можда ћу претерати, али бих ипак закључио да такву антрополошку универзалност скоро увек крију фреске византијских и српских мајстора.

— *Је ли то био разлог што сте напустили неке друге теме и препустили уметност рукодељанија сасвим одређеној теми: фрескама?*

— Ја бих то назвао сазревањем једне преокупације, је л' видите, до пре неколико година (био сам војни лекар од 1969 до 1976) био сам само ликовни библиофоб: сакупљао репродукције, али и монографије о фрескама. Од 1976 године, када сам по природи посла био упућен на најнепосреднији начин на живот то јест природу и човека, почела се у мени јављати нека посебна љубав према дрвету. Проводећи сате у природи оно што раније нисам ни слутио сада сам запажао: готове облике, скулптуре, чудне симболе у које су дрвета срасла. И негде, 1979, на храстовом комадићу направим први рез у свом животу, и то калемарском бритвом. Сећам се: напољу је страшно кишило и ја, сећајући се помало узора древних цивилизација, издубим „Кишник“. Радећи и уништавајући схватам да је портрет огледало живота и почињем, сада већ са два скромна длета, да правим плитке рељефе у дрвету својих најближих, затим далеких сродника из прошлости, и најзад пријатеља. Уједно успевам да срастем у меру раста мудрости дрвета: разликујем шљивово дрво, лепо у бојама, од нежног јасена или до карактеризације префињеног храста. Али схватам нешто важније: то посечено дрво има своје трајање, и његова коначност није исто што и коначност човекова. Тада, уочавајући трајност дрвета, уочавам и трајну универзалност фресака и одлучујем се да спојим те две трајности: ДРВО и ФРЕСКУ.

*Ратомир Стојановић:
Портрет у дрвету*

— *Значи ли то да онај ко не уме да чита рукопис спољњег света не може да разуме ни човеково постојање?*

— Па то је стара истина: у тој природи је наша историја, енергија, преображај. Годови дрвета доказују упорност живота и нема боље материјализације за плитки рељеф у дрвету од те природне материјализације.

— *Сматрате ли онда да је могуће извршити уметничку надградњу теме и успешно транспоновати из једне технике (фреска) у другу (дрво)?*

— Апсолутно, јер дрво је такав материјал који не трпи копију. Дуго времена сам провео посматрајући „Распеће“ у Студеници за које је 1982. године неколико уважених стручњака потврдило на скупу СР Србије за проучавање историје да представља алфу и омегу духовне културе. Ауторитет др Дејана Медаковића, историчара уметности, никако се не може спорити. А ја сам покушао да радећи безбројне детаље портрета тог истог „Распећа“ докучим то достојанствено трајање, тај антрополошки смисао фресака. Дрво ми пружа могућност, јер и само представља тајну времена, да покушам да прикажем, ако успем, тај тренутак човекове непролазности. У временима која пролазе одувек је постојао напор да трајање, живот буде више од коначног, буде докуменат о трајању а не докуменат о пролазности. Довољан је само један рез, погрешан, и прешли сте у другачији смисао. И тада уништавам своје плитке рељефе у дрвету. Мој рад јесте, као и сваки делатни рад, мукотрпан посао али достојан човековог значења и живљења.

— *Нисте ли помишљали да се у другим материјалима можда може постићи слична сугестивност, слична симболика, сличне поруке?*

— О другачијим покушајима не бих говорио. Остајем веран дрвету јер ме оно, ако хоћете, оплемењује својом топлотом и сопственом мудрошћу. Камен одбија својом супериорношћу, мермер хладноћом, док дрво тражи не толико мајсторство колико искреност, истинитост, животност. Примера ради: нежно и бело јаворово дрво захтева пот-

пуну искреност, јер у њему дубите као у воску, посве предано, и благо. Ако сте велики мајстор нестаће вам сама лепота дрвета, а без те лепоте, у том истом дрвету не можете приказати другу лепоту.

— *Хоће ли се мењати предмет надахнућа?*

— Не верујем. Нико није радио фреске у дрвету. Осим тога осећам да целу скулптуру не бих могао да урадим. Остајем веран портрету, лицу на коме се чита тајна трајања. Дрво је мера пропорције! Живот је између, недохватног и за машту, мира и хаоса у коме се ипак лепо налазимо. Тај живот који је између сна и стварности увек јесте трајање и то трајање, чини ми се, бар када је уметност у питању, дрво може на најбољи начин да изрази и што је још важније, да то трајање и докаже.

— *На крају овог разговора (који треба да нам помогне да плитке рељефе Рагомира Стојановића потпуније разумемо, јер је њихово репродуковање путем фотографија доста тешко) питаћемо вас нешто што одувек спада у непопуларна питања ствараоцима. Које и за кога говоре ваше фреске у дрвету?*

— Оне пре свега говоре мени и то је најважније значење за мене као аутора јер због тога осећања сам и почео да се бавим дрветом. Али моје фреске у дрвету говоре за човека, сваког, који схвата да живот јесте трајање, никако коначно распадање. Доказ трајања, доказ вредносног живљења, доказ смисла постојања сведочи свако моје дрво које у себи садржи векове. У векове тог постојања ја уселим трајање исказано на лицима фресака. У томе је мој рад, моје осећање материјала и проблема, и оригиналност. Нашем човеку моји комади од дрвета посведочиће припадност једној активистичкој култури, а странцу показати да се универзално-антрополошко овде остваривало далеко од европске често песимистичке визије човекове егзистенције.

Разговор водио
П. Р. Драгић Кијук

Мирослав Благојевић:
Чобанин

Милица Маширевић

РАЗВОЈ САМОУКОГ СЛИКАРСТВА У СРБИЈИ

(Педесетогодишњица самоуке или наивне уметности у нас)

Пре педесет година, заправо 1933, у левачком селу Опарићу јавља се првим радовима Јанко Брашић. Почетак Брашићевог рада сматра се данас отварањем раздобља савремене српске самоуке ликовне уметности. Самим тим, ове, 1983. године, обележава се њена педесетогодишњица.

Јанко Брашић се јавља као потпуно усамљена појава, а затим му се, у међуратном раздобљу, придружује његов сабрат по склоности за ликовно изражавање, сликар-сељак, Јеремија Радивојевић, кога су Немци зверски убили у току рата. Све до средине шездесетих година Брашић ће овде деловати сам, а тада, у новим условима, у Опарићу, и суседним селима, почињу да раде млади талентовани сликари-сељаци. Подстицани и бодрени од самог Брашића, који им је често давао и прве поуке, они су крајем шездесетих година означени као „Опарићка школа“ или „Опарићки сликари“. За разлику од других оваквих истовремених појава у земљи, „Опарићке сликаре“ не везују заједничке стилске склоности које би им могле дати обележје „школе“. Насупрот томе, они, следећи сопствена виђења, теже ка индивидуалном начину израза, који зависно од својих могућности и остварују. Тако се у самом Опарићу оглашава као значајна појава самоуки сликар Милосав Јовановић који је како у визији и поимању, тако и у изразу, сасвим различит од Брашића. Од самог почетка, главно обележје „Опарићких сликара“ била је изворност и сачувана искреност у изразу. Оно што их везује за заједничко подне-

бље је његово духовно наслеђе као и широка примена истанчаних и богатих боја које иду од свеже узоране земље, позне јесени, до изнијансираних боја тканина њиховог краја (тзв. „српска гама“).

Истовремено са појавом „Опарићких сликара“ и у другим селима Србије спорадично ничу самоуки сликари, који се већ 1960. године окупљају око новоосноване *Галерије самоуких ликовних уметника у Светозареву*. Дела ових сликара, која су одмах ушла у збирку Галерије, представљају потпуно изворна, чисто сеоска остварења ове уметности у Србији.

Поред Милосава Јовановића у опарићкој групи се међу првима јавља Мирослав Маринковић. Следе затим Радослав Стевановић, Будимир Марковић, Милутин Арсић, Станоје Стојановић, Алекса Поповић, Радмила Вукићевић, Милош Лазић, Ружица Рашић, Ана Шулце, Мијат Мијатовић, Радосав Јовановић, Радован Вукићевић, Златко Арсић. У осталим местима уже Србије појављују се Томислав Јовић, Будимир Рајковић, Мирољуб Милошевић, Љубинко Каматовић, Љубивоје Радоичић, Живадин Вучићевић, Велимир Михајловић, Степа Сирковић, Милорад Сирковић, Владимир Митровић, Бранислав Павловић.

Поред ових чисто сеоских остварења насталих шездесетих и почетком седамдесетих година, појављују се у сеоби из села у градове, самоуци који нису више непосредно везани за земљу и који сликају улепшана сећања на село. По новинама у изразу најизразитији су Милан Рашић и Душан Јевтовић. У месту непосредног деловања Галерије, Светозареву и околним селима, сликају и Слободан Живановић, Бранко Динић, Миланка Динић, Добросав Милојевић, Животин Николић, Милорад Николић, Драгица Гајић, Радосав Лазић, Милован Лазаревић, Љубиша Јовановић, Миодраг Обрадовић, Душанка Павловић и Милинка Савић. Сећања на завичај и прошлост сликају и други сликари, као Чеда Спасић, Десанка Морар Петров, Михајло Марјанчевић, Слободан Јеремић.

Назив „школа“ присутан је код групе самоуких сликара у словачком селу *Ковачици* у Бана-

ту. Савремени ликовни израз ковачичких сликара најављен је уочи рата да би по рату прерастао у познату групу самоуких сликара. Везани међусобним неговањем особеног заједништва и чувањем традиција из матичне постојбине „ковачички сликари“ су створили ликовни израз који сажима садржаје заједничког живљења са словачком народном уметношћу и предањем. Посебан значај има богата скала живописних словачких боја чије је порекло у словачкој народној уметности. Можемо је означити као „словачки колорит“. Пионири ове групе су Мартин Палушка, Јан Сокол, Михал Биреш, који почињу да сликају уочи рата а по рату следе Мартин Јонаш, Јан Књазовиц, Јан Вењарски, Ондреј Вењарски, Зузана Халупова, Јан Гарај, Павел Хрк, Јан Страхушек, Алжбета Чижикова, Катарина Кожикова и у суседној Паддини Михал Поволни и Јан Хусарик.

Још већу укорењеност у предању има ликовни израз сликарки-сељанки из суседног *Уздина*, познатих као „Уздинске сликарке“, које се јављају почетком седамдесетих година. Румунке по националности, „Уздинске сликарке“ су почеле да сликају под непосредним утицајем заједничких естетских узора тканине и веза. Прва је у Уздину почела да слика Ануика Маран. Убрзо је следе Марија Балан, Мариора Моторежеску, Софија Доклеан, Стелуца Царан, Флорика Кец, Флорика Пуја, Виорика Епуре, Софија Јонашку, Ана Ончу, Јон Рамјанц.

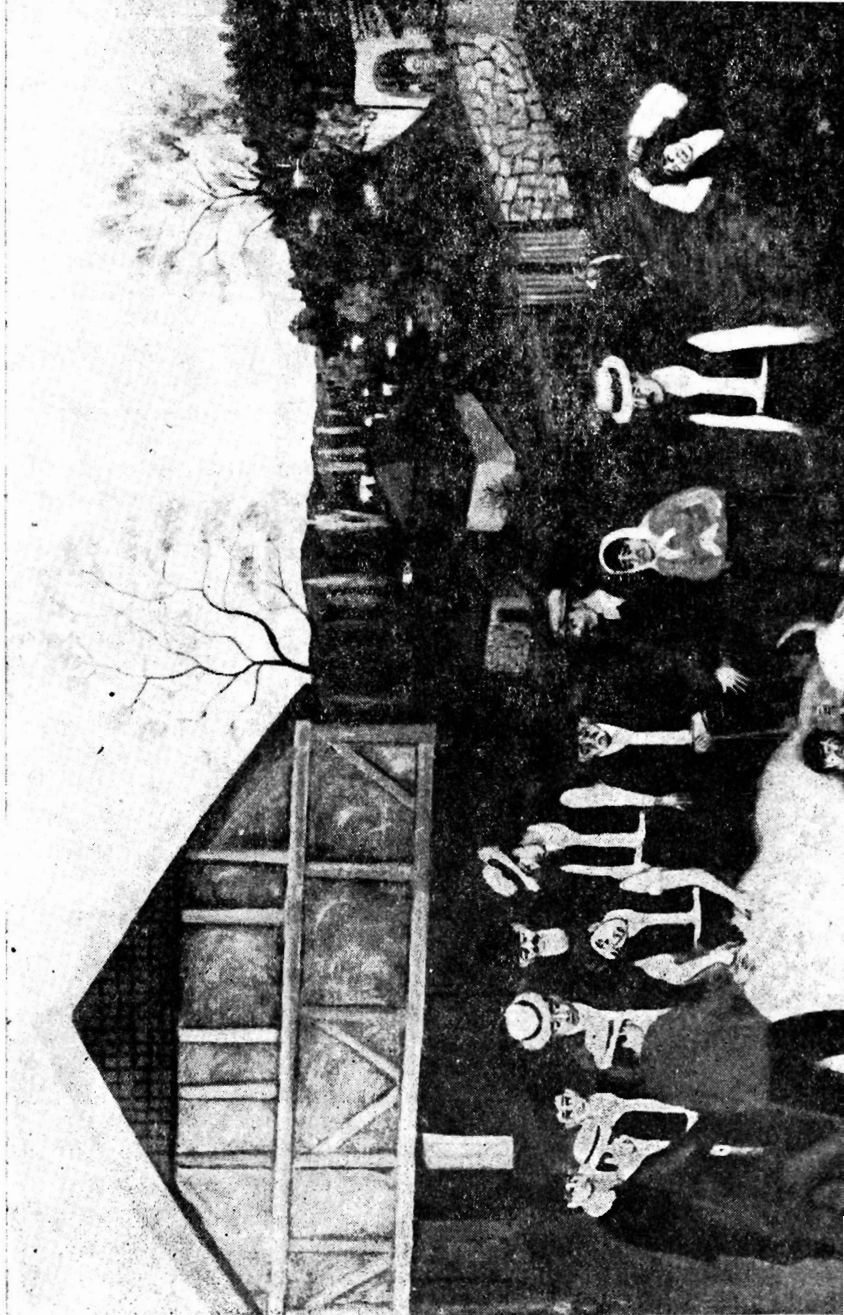
За традицију празника жетве, која води порекло из паганских времена везује се рад групе жена са буневачких салаша *Таванкут* код Суботице. У овом крају очуван је стари обичај да за време жетвених свечаности „дужијанци“ жене праве fine украсне предмете од сламе. Неколико жена из Таванкута унеле су новину у овакве обичаје обликујући своје представе кроз „слике од сламе“ како су назвале овај начин изражавања. Групу сачињавају Марга Стипић, Цилика Дулић, Ана Милодановић, Була Милодановић и Теза Милодановић.

Поред знатно бројних сеоских самоука данас се све више шири круг њихове градске сабраће.

Маштовњаци који живот проводе као занатлије, индустријски радници, улични продавци, теже у својим световима ка нестварном и непознатом. Такав је био сликар фантастичних градова Емерик Фејеш, чешљар и дугметар из Новог Сада, као и визионар непознатих светова, Сава Секулић, зидар у пензији из Београда. Затим, Сава Стојков, Пал Хомонај, Гордана Белошевић, Злата Вукашиновић, Иванка Јовановић, Драгослав Стојковић.

Група сликара из *Новог Бечеја* окупљена око групе „село“ везана је за село само називом, јер су сви различитих занимања, углавном су занатлије. По свом интимном опредељењу много су ближи самоуцима градских средина. Најпознатији међу њима, Драгиша Буњевачки, сликар је живота под циркуском шатром. Микадинка Рацков је сликала хришћанске митове. У групи „Село“ су и Јован Шијачић, Миливој Мирић, Светозар Киселички, Јанош Месарош, Драгољуб Вујацков, Душан Докман, Тивадар Кошут, Лајош Кошут.

Скулптура самоуких у Србији јавља се шездесетих година, и то одмах као значајна категорија ове области у свету. Као и сликарство, поникла је на селу, а одликују је фантастични садржаји. Материјал у коме је изведена је дрво, а основни облик изражавања је стуб, што упућује на предхришћанско обожавање дрвета, као и на наслеђе пастирских дрворезбара. Са фантастичним садржајима, први се, у селу Лескоцу Колубарском, јавља Богосав Живковић. Сматра се родоначелником самоуке српске скулптуре. Одмах затим, у суседном селу Јабучју почињу да раде, различити по форми, син и отац, Милан и Драгиша Станисављевић. У самом Лесковцу и околини, Богосава Живковића касније почињу да следе Милисав Стојановић, Војин Живковић, Милан Живковић, Милинко Живковић, Живота Радуловић, Илија Филиповић, Радисав Лазић, Иван Пухало, Адам Ковановић. Близак фантастичним садржајима је Драгутин Алексић из села Сладаје код Деспотовца. Мали је број самоуких вајара који имају натуралистички приступ. Најзначајнији међу њима је, неоспорно, Цвијо Поповић. Затим, следе Раденко Тимотијевић, Радоје Милошевић, Живка Михајловић, Урош Цветковић.

Јанко Брашић: Смрт краве

Пластика Велимира Борђевића проистекла је из грнчарства.

У свом педесетогодишњем расту, савремена самоука ликовна уметност Србије бележи више значајних датума — годишњица.

1937. године Јанко Брашић излаже у учионици опарићке основне школе. Ово је уједно прва изложба у Србији самоуког сеоског уметника.

1952. година узима се званично као организовани почетак обједињавања и излагања самоуких сликара из Ковачице. Од тада традиционално излажу у Ковачици сваког октобра.

1957. „Наивни уметници Југославије“ — изложба у организацији Комисије за културне везе с иностранством. Први заједнички наступ са осталим сликарима из земље.

1960. Оснивање Галерије самоуких ликовних уметника у Светозареву. По први пут уопште оснива се оваква галерија, односно, музеј у Србији.

1960. „Самоуки српски сеоски сликари“, Београд, Дом ЈНА. Прва заједничка изложба српских сликара. У Енциклопедији ликовних уметности Југославије забележена као једна од најзначајнијих поратних изложби уопште.

1961. „Наивна слика света“, Баден-Баден, Франкфурт на Мајни, ХанOVER. Прво учешће самоука из Србије на светској изложби.

1962. Први квадриенале наивних уметника Југославије у Чачку.

1962. „Југословенска модерна примитивна уметност“, Единбуршки фестивал. Учесће на изложби.

1962. Ото Бихаљи Мерин: „Богосав Живковић“, Београд. Прва монографија о самоуком уметнику из Србије.

1962/63. „Народни примитивни уметници“, Москва, Лењинград, Будимпешта, Беч. Учесће на југословенској изложби.

1963. Изложба Уздинских сликарки у Београду. Први заједнички наступ и појава.

1964. „Свет наивних“, Париз, Ротердам. Учесће на светској изложби.

1964. „Наивни уметници Југославије“, „Југославија“, Београд Прва књига о југословенским наивним уметницима.

1966. „I триенале наивне уметности“, Братислава, Учешће на светској изложби.

1967. „Југословенска наива“, Вестерос, покрајине Вестминланд и Даларна. Прва изложба ван земље у организацији Галерије из Светозарева.

Од 1968. излази часопис „Расковник“ који редовно доноси прилоге о самоукиим ликовним уметницима.

1970. „Наивни '70“, Загреб. Учешће на светској изложби.

1970. Изложба самоуких сликара и вајара из Југославије — поводом десетогодишњице оснивања Галерије у Светозареву.

1971—1979. „Салон самоуких ликовних уметника. Сваке године у октобру југословенска изложба у Галерији у Светозареву.

1971. „Југословенска модерна примитивна уметност“, Токио, Манила. Изложба Галерије из Светозарева.

1971. „Наивни сликари и скулптори из Југославије“, Шарлроа, Намур, Анверс. Изложба Галерије из Светозарева у оквиру југословенско-белгијске сарадње.

1972. „Југословенска уметност — модерна — наивна“. Изложба Галерије из Светозарева поводом 350. године оснивања општине Умеа у Шведској.

1972. Ото Бихаљи Мерин: „Наивни уметници света“, Београд, Загреб, Љубљана.

1973. Небојша Томашевић: „Наивци о себи“, Београд. Казивања наиваца из целе земље.

1974/5. Уметност наивних“, Минхен, Цирих. Учешће на светској изложби.

1976. „Наивна уметност Југославије“. Учешће на изложби поводом прославе 200 година САД.

1977. Мирослава Бошковић, Милица Маширевић: „Самоуки ликовни уметници у Србији“, Торино. Прва књига о самоуцима Србије.

1978. „Наивни сликари Србије“ изложба слика и књиге „Самоуки ликовни уметници у Србији“. Изложбена палата, Ница.

1980. Поводом двадесетогодишњице Галерије у Светозареву објављена монографија ове Галерије.

Од 1981. „Биенале самоуке ликовне уметности“. Југословенска изложба у организацији Галерије у Светозареву.

1982. Мирослава Бошковић: *Јанко Брашић*, „Вук Караџић“, Београд. Прва монографија о Јанку Брашићу.

Јанко Брашић: Препредењак

ЗАТОЧЕНИЦИ ДЕТИЊСТВА И ЗАВИЧАЈА

(Поглед на самоуке уметнике у Србији)

После Јанка Брашића, признатог родоначелника српске наиве и Богосава Живковића, оца српског наивног вајарства, могло би и требало би позабавити се и другим њиховим сапутницима и следбеницима, бар онима из Србије. (Иако би, додуше, писац са још више срца проговорио о неким изван Србије, на пример о нашим чудесно маштовитим мајсторима сасвим из првог (међународног) реда: о Хрвату Ивану Рабузину или Македонцу Вангелу Наумовском, итд.) А наиваца има тако много! И све више! Само, после Јанка и Богосава, кога још овде, у обавезно најкраћим цртама, именовати, тј. издвојити?

Да погледамо најпре како су то чинили други. Борис Келемен у својој књизи *Наивно сликарство Југославије* (Загреб, 1969) издвојио је, бар донетим репродукцијама у боји, петнаесторицу од којих су дванаест из Хрватске; док су „извањци“ само Емерик Фејеш, Илија Босиљ и Вангел Наумовски. Неколико година потом, Ото Бихаљи Мерин у обимној монографији *Наивна уметност света* (Београд—Љубљана, 1972) нашао је места и за неких педесет самоуких стваралаца из наше земље, од чега половину чине они из уже Србије и Војводине. Избор Небојше Томашевића у књизи *Наивци о себи* (Београд, 1973) још је шири (а и друкчији): 84 уметника из свих наших крајева, од чега из уже Србије и Војводине — тридесетак. Коста Димитријевић књигом *Наивни уметници Југославије* (Београд, 1976) представља 38 уметника, од македонских до словеначких, али, сасвим супротно Келеману (или управо слично њему!) тридесетак су из Србије и Војводине. Књига *Самоуки ликовни уметници у Србији* Мирославе Бошковић и Милице Маширевић (Торино, 1977) садржи најшири избор досад: 90 имена. Најзад, „мали лексикон сликара и вајара“ *Наива у Југославији*

К. Димитријевића (Београд, 1979), има преко 250 аутора, од којих су 52 добили посебне портрете“. Рекло би се да је тим бројкама и односом најзад нађена нека бар приближна мера и равнотежа. На жалост (као што сам приликом представљања ове књиге у београдској библиотеци „Борбе Јовановић“ напоменуо), поред све корисности ни она није без очигледних огрешења. Тако, међу „портретисаним“ изабраницима налази се и Брашићев млади и верни ученик, такорећи почетник, Милош Лазих из Опарића, а нема једног неупоредиво већег мајстора какав је Милосав Јовановић такође из Опарића! И нема, да не идемо ван Србије, ниједног од двојице Станисављевића, нити Михала Биреша, ни Пала Хомонаја! А о врсном вајару Драгутину Алексићу, кога представљају Бихаљи, Томашевић и други, ту нема ни помена, итд.

Ипак, и овај и други приређивачи имају и нека извињења. Свако одабирање ове врсте, а код наиваца у још већој мери, неизбежно је лично и непотпуно. Избор који би сваког задовољио и ту је, једноставно, немогућ. Свако узима и нешто „за своју душу“.

Овде, овог пута, наш избор се креће углавном око оних који се не само (или не толико) истичу својим сликарским и сличним врлинама, колико око оних који напросто — одударају. Који имају властите светове, по којима се препознају. Иако, истина, препознавање, само по себи, може бити и знак понављања, тј. манира. Но, ко ће тачно утврдити: где се откривалац једног новог света можда и нехотице претвара у његовог заробљеника?

После Јанка Брашића можда најпотпунији и најсвестранији ликовни летописац нашег села био би *Душан Јевтовић*. Он је обухватио ваљда све сеоске радове, бербе, жетве, природне непогоде, олује, поплаве, ратна зла и страдања (*Нарицање, Смрт*), веровања, обичаје, властита шегртска сећања, да би најзад стигао и до свога града (*Мој град*), свуда са видном наклоношћу за богате боје и живописне призоре, за заједничко сеоско доживљавање добра и зла. При том, у овог некадашњег борца из рата и капетана милиције (и то из

Јанко Брашић: Седелька

времена кад је милиција имала „обичај“ да, рецимо, растерује крстоноше ис личне „сүјеверице“) изненађује упадљив слүх за оно древно, паганско и управо обредно, што сведочи и слика *Запис* — управо о крстоношама. Још један доказ колико је истински народни уметник — чувар предања, чак и онда када као човек мора да то сузбија.

Милан Рашић као сликар не излази из свога села, које је, иначе (и он!), одавно напустио, и то села празничног, недељног (једна од ранијих његових слика зове се значајно *Недеља*), са црквом у средини и разиграним колом испред ње. Као да се цело село, не само људи и животиње него и куће, дрвеће, чак и меће, свечано обукло, уредило и накитило, па изишло — на сликање. Рашић је заиста неизлечиви песник сеоске идиле, где све одише лепотом и складом, дружењем и празновањем: нека врста наивистичког Јанка Веселиновића, с том разликом што његове слике ипак јасно говоре о нечем чега нема, нечем што долази са границе сна.

За првим податком о *Мирославу Јовановићу*: да је из Опарића, долази други као неопходна допуна: да је сасвим друкчији од свих осталих Опарићана. Док неки од његових сабрата и земљака не знају за развој или чак иду уназад (од свежине ка производњи), Јовановић је, напротив, поред сталног плодног ослонца на завичајно тле, пределе и предања, неуморни трагалац за сликарским могућностима и облицима, који се стално мења и развија. Он је брзо одбацио разне спољне — у наиваца уобичајене — ознаке и украсе, идући не за преношењем но за уопштавањем, за мисаоношћу и симболиком и брижљивим ткањем једног властитог, особеног, чисто ликовног света. Говорећи о завичају, он у њему мање види идилу а много више драму, и мање даје призоре, рецимо, жетве или чобановања (у истоименим сликама: *Жетва* и *Чобаница*), а више мисао, идеју, једну врсту сна о ономе што слика. Он има ткачки смисао за најситније појединости, каткад наизглед самосталне, али у ствари увек у служби неке целине, идући од формалних истраживања до проницања у сүштинско и митско. И још нешто чиме се Милосав

разликује од велике већине своје сабраће: то је уметничка скромност и пожртвовање, и врло дуг и стрпљив стваралачки рад, који се, наравно, ни близу не „исплаћује“.

У великом броју сликара из Ковачице (Мартин Палушка, Јан Сокол, Јан Књазовиц, браћа Јан и Ондреј Вењарски, Зузана Халупова итд.) чини ми се да се највише издвајају *Мартин Јонаш* и *Михал Биреш*. Јонаш има ширину тема и чврстину ослонца на родно тле, и он је, свакако, живописнији и привлачнији, док Биреш скоро потпуно одустаје од примамљивих фолклорних призора, а поготову од веселости и шаренила. И када слика уобичајене теме (на пример: *Жетва*, *Вађење кромпира* и сл.), он пре свега види и истиче људе и озбиљност посла који раде. Њих и најрадије слика, портретише, и то старије људе, замишљене, помало уморне, или већ савим посустале. Биреш не тражи поетичности, не улепшава нити сањари: он даје тиху поезију сâме истине.

Сава Секулић Самоуки (како се потписује), заиста је, како је приметио Мића Поповић, „личност која не може да се побрка ни са једном другом“. А такав му је и живот, усамљенички, особењачки; рођен 1902. године, он слика од 1932, а прву самосталну изложбу имао је тек 1969. Више маштовњак него наивац у уобичајеном смислу, а најмање идиличар, он својим сажетим и сведеним потезима као да стално тежи нечем битном, основном, почетном (свесно) и аскетски се лишавајући свега што може личити на украс или шару. Њега особито занимају људски ликови, али најмање као неки „верни“ портрети, већ као чаролија и тајна људског лица и његових зрачења, као гласови из неких минулих времена, који су, не случајно, сродни стилизованим ликовима са старих сеоских надгробника. Такав је, на пример, и његов круг слика о народној јунакињи Даринки из Рајковца и њеним кћерима, где Секулић, такође сав од сна и симболике, даје и своје такође уобичајено виђење тајне рођења и родословља, и игре преплитања људских тела и ликова, у неком бескрајном и бесмртном (што би Богосав Живковић рекао) „стаблу живота“.

Својом такође двоструком особеношћу, животном и стваралачком, намеће се пажњи и Илија Босиљ. Попут многих у свету чувених наиваца који су се сликања подухватили тек око своје седамдесете године живота (а они нису било ко: Папс, Грандма Мозес, Морис Хиршфилд, Шалом из Сефеда, Виванкос, Метели итд.), и наш Босиљ из Шида није могао одолети томе искушењу, упловивши наједном у светове тако далеке од нашега времена али блиске наивној, тј. стваралачкој машини. Наћи ће се ту и древно-митолошки, и византијско-православни, и разни историјски призори — све до летећих и лебдећих људи, али другачијих но у Шагала, иако се и у Босиља укрштају утицај паганства и Цркве, готово подједнако дубоки, што иначе обележава и неке друге наивце (Душан Јевтовић, Милан Рашић, Иван Вечена) или претеже један од њих (хришћански у Брашића, пагански у Саве Секулића).

После толиких поетичних сеоских или митских призора, *Емерик Фејеш* долази као особено освежење, откривајући нам поезију градова; бар — замишљених, усликаних градова. Или, још тачније: поезију градитељства. Полазећи увек, као што је познато, од најобичнијих разгледница, он се блажено играо стварајући своје градове, преобразене, подмлађене, изнова свеже обојене, и наравно — незагађене. То су градови какви би могли бити, као складно склопљене кутије или шарене играчке, или понајпре као китњасте бродичи који ишчекују своје ведре Лилипутанце па да заплове у нека топла, чаробна јужна поднебља. О овом великом путнику и великом неимару, Ото Бихаљи Мерин испричао је дражесну згоду: видевши први пут и репродукције слика свог чувеног одавно покојног француског сабрата Луја Вивена, такође сликара градова, наш Фејеш је упитао: „Да ли он мене копира?“

Рекло би се да већ сама боја вуче наивца у ведрину и отуда су њихова платна често велики вашари живота. Напротив, вајарство, којем су досуђена скромнија средства, као да је усредсређено на дубље продирање унутра, у људске и друге ликове, драме и судбине. Оно своју сажетост

надокнабује изразитошћу. То важи не само за Богосава Живковића и његове велике поворке дрвених и савремених људи, него и за обојицу Станисављевића, Илију Филиповића, Цвија Поповића и др. Драгутин Алексић је песник својих планинаца, који мало говоре а много пате (о чему већ и његови наслови сведоче: *Несрећан пастир*, *Несрећан сељак*, *Несрећна невеста*, *Несрећна мајка*), док на другој страни, Милан Станисављевић у своме размишљању стиже до данашњег света и његових питања и наличја, као сведок морални критичар свога времена (на пример, *Мерење*). Штавише, уочена у целини, српска наивна скулптура је можда још занимљивија и изворнија него наивно сликарство.

На крају, у овом журном подсетнику не треба мимоићи ни необичног „лончара“ (како се сам назива) Велимира Борђевића из Зајечара, родом Пироћанца, из „земље грнчара“, и из породице у којој се тај занат преносио од старих на млађе. Ту још једном видимо ону древну везу и пут (пречицу!) између заната и уметности, и чаролију којом предмети за свакодневну употребу (као ћупови, тањира, бокали, тестије итд.) постају предмет за свакодневно гледање и уживање. И видимо како се та уметност наслеђује и наставља, како се, у рођеном уметнику, грнчарско наслеђе таложи и из њега проговара. Овај „уметник на грнчарском витлу“ маштовито обликује своје стварне или симболичне, наше и давнашње сељаке, пастире или официре, све до свог светог Спиридона, митског заштитника грнчарског стваралаштва, са поетичношћу која као да долази из гружанске песничке школе, и с изразитим смислом за бојење — као да је син драгачевских ткаља. Богат наследник народне уметности, он је не мање стекао, развио и узвратио, постајући најзначајнији обновитељ народног грнчарства, које данас и бројем и каквоћом неизбежно опада, али које се, ево, захваљујући и њему — не предаје, и не посустаје.

То би била само неколицина разних играча из великог шареног кола које нас, управо попут правог наивистичког вашара, тако понесено и срећно враћа у вечно зимзелене пределе детињства и завичаја.

ЈАНКО БРАШИЋ —
СЛИКАР-ПСИХОЛОГ

За самоуког сликара Јанка Брашића везана је појава савремене српске самоуке уметности. Рођен је 1906. године у селу Опарићу где и данас живи. Завршио је један разред основне школе а описменио се 1919. године. Црта од ране младости а за почетак рада узима се 1933. година. За педесет година непрекидног рада, Брашић је створио заокружену уметничку збирку. Његови радови представљају основу на којој је обједињена, после другог светског рата, разноврсна у изразу, савремена српска самоука уметност. Својим сликарским радом Јанко Брашић је увек био и остао везан за завичај. Он слика свакодневни живот који му представља основно надахнуће, а најрадије људе. Рођен и одрастао у близини великог средње-вековног манастира увек је у себи носио тежњу за сликањем фресака и икона. Први радови које је насликао, како сам каже, уљаним бојама, биле су једна икона и аутопортрет, а за педесет година рада живописао је неколико сеоских цркава и манастира.

Од 1933. године, од када се прати развитак његовог рада, Брашић се на овом подручју јавља као потпуно самоникла, усамљена појава. Просторно удаљен од великог градског центра, поштеђен утицаја интелектуалаца са стране, он никада у животу није учио од неког да слика. О томе у својој аутобиографији сам пише . . . „Само у тим тренуцима када сам се ја тешко замучио и почео да рађам сликарство из свог срца и душе које је требало да прође кроз разум, а тај није умео то да преради и тако сам имао велики притисак на мозак и у том моменту да је имао ко од школованих сликара да ми одржи један сат предавања о сликарству скинуо би ми тоне и тоне терета са главе моје . . . И тако отпочнем 1933. са цртањем а 34. са сликањем у боји. 1935. год. израдим највећи број слика, око 20, међу њима и слику сабора-коло“. Покораване оваквој потре-

би за сликањем говори о Брашићу као сликару нагона, о унутрашњој заповести за ослобађањем стваралачког набоја, а самим тим и о стварању дела из љубави. Сам Брашић је, пак, одувек био убеђен у натприродно порекло свог талента, рође-ног у споју са родовским наслеђем.

Своје прве радове „Икону св. Саве“ и „Ауто-портрет“ Брашић је 1935. однео у Београд и у редакцији листа „Време“ показао књижевнику Милану Токину и сликарки Деси Глишић, која му даје основне техничке савете о припреми платна за сликање. Охрабрен и подржан на самом почетку, Брашић те исте године слика, готово у једном даху, двадесет најзначајнијих слика. По наговору Милана Токина 1937. године, приредио је прву самосталну изложбу у свом селу, у учионици основне школе.

У овом, почетном периоду свог рада, Брашић упознаје књижевника и новинара „Политике“ Симишу Пауновића. Пратећи од самих почетака рад ових уметника код нас, Пауновић пише 1939. у „Политици“ о Брашићу, а једном успостављена веза продужиће се касније читав низ година. Љубитељ и сакупљач дела ове уметности, Симиша Пауновић је први почео да сакупља Брашићеве слике. У збирци своје „Мале галерије“ сачувао је део најзначајнијег Брашићевог опуса, који је делимично и излаган на значајним изложбама у иностранству.

1937. године у Опарић долази руски емигрант, сликар Никола Мајендарф да, ангажован од архимандрита манастира Каленић, живопише новосаграђену сеоску парохијску цркву. Личност изузетне културе, посебно ликовне, Мајендарф, сазнавши да у самом Опарићу постоји сликар-сељак, узима Брашића за помоћ у изради фресака. Како сам Брашић пише, Мајендарф га је упутио у технику сликања фресака.

Самосталну изложбу својих слика Брашић је још пре рата желео да приреди у Београду. У својој аутобиографији пише да је, „1940. уговорио са пок. Миодрагом Петровићем да излаже у Уметничком павиљону на Малом Калемегдану, али дошао је 1941. рат“.

Основни Брашићев приступ је реалистички. Он је увек везан за виђени приказ и одређене личности или догађаје. У приказима живота сеоске средине, Брашић даје казивања у којима је он део ње, али исто тако и њен посматрач. Значи, издваја себе као индивидуу, и уноси сопствена гледања и расположења којима своје Ја и свој говор издваја од непознатог говора заједнице. Издвајајући своје Ја, Брашић, потпуно самоуко, од самог почетка, иде за властитим ликовним решењима, превазилазећи традиционалне творевине народне уметности као појма естетског узора и креације заједнице.

Целокупно Брашићево дело може се поделити на три временска периода. *Први*, између два рата, назван „Рани Брашић“, кога одликује искреност и спонтаност у самоуконости. *Други*, после рата, одређеније од око 1950. до 1960. године, у коме показује веће занатско знање и жељу заједничку многим самоуцима да се приближе идеалу реалистичког сликарства. *Трећи*, после 1960. године, указује на одређену Брашићеву стилизацију, појаву јаких боја и на нека решења из првог раздобља рада.

Први Брашићев период, због превласти зелене боје назван и „Зеленим периодом“, представљен је изложбом, као посебна целина, 1962. године у „Малој галерији“ Синише Пауновића у Београду.

Свет који уметник даје од самог почетка је средина у којој живи. Садржаји везани за догађаје из живота дати су кроз сликареву истину и виђење. Рукопис је рустичан, колорит уздржан, личности стварне. Као да на својим платнима жели да овековечи све житеље Опарића. Слика „Коло-сабор“, настала после једног сеоског вашара, на којој су се препознавали Опарићанци, представља уистину групни портрет. Понесен народном забавом, Брашић је, одмах затим, насликао народну игру — коло. Али жеља за конкретизацијом и сличношћу људи одвела га је, мимо воље, у стварање заједничког портрета његових сељака. Са оваквим, Брашићу својственим, општењем са људима, сусрећемо се и на другим платнима — „Туча у крчми“, „Новица код бостана“, — Мица и Тула

Риљчанин“, „Сиромашна породица“. Бележење истине и тачности, заједничка одлика ових уметника, може се код Брашића означити као бележење људи, њихових физиономија и карактера. Односно, тражење истине у човеку. Посебно на портретима које је рано почео да слика. Топао и лирски је „Портрет мајке“, најзначајнији његов портрет уопште, надахнут и чедан „Портрет ћерке“, задовољство и љубав зраче из „Портрета моје породице“, непосредно доживљени су „Портрет сликара сељака“, „Човека у антерији“, „Портрет прије Живане“, „Портрет девојке крај прозора“, „Портрет старијег човека“. Поред оваквих виђења на којима је поново заживела околина сликарева, Брашић је, инспирисан казивањима солунских ратника, насликао „Прелаз преко Албаније“, „Мртве војнике“ — смрзнуте на стражи и „Ратника у тињи“. У њих уноси душевност самоука и осећање општељудског. Интимна лирска расположења зраче из слика „На паши“ и „Виногради“ док је слика „Парк“ доживљај нове градске средине. Ове прве Брашићеве слике, настале у спонтаном заносу носе у себи драж аутентичног као и разноврсне лирске изливе.

Мајстор свакодневне стварности, Брашић је своје садржаје оплемењивао осећањима, ликовним преносно духовно, постижући вредности уметничког. Стварном, међутим, никад није дао значај имагинарног. У својим размишљањима о животу и смрти, о вери и празноверју, о земаљском и ванземаљском поретку, знао је да одлута у нестварно. Али замисљене светове никад није сликао осим кад је живописао цркве. Па ипак, није ли кроз „Портрет сликара сељака“ предосетио скору смрт сликара Јеремије Радивојевића?

За време рата и по рату, Брашић, у недостатку материјала, није сликао. У овим годинама је доста цртао и урадио неколико скулптура у дрвету. Иначе, најзначајније његове скулптуре су: рељеф „Орачи“, скулптура „Борба Самсона и лава“ и споменик изгинулим ратницима у Белушићу.

Сагледана у целини, наша самоука ликовна уметност у предратном раздобљу, како у Хрватској тако и у Србији, има у основи реалистички при-

ступ. Било да је реч о ангажованом „земљашком“ периоду хлебинских сликара, моралној озбиљности Мирка Вириоса, или реализму Јанка Брашића. Овакав однос према реалистичкој концепцији присутан је и у непосредним поратним годинама. у Хлебинама, концем педесетих и почетком шездесетих година манифестује се као приближавање социјалистичком реализму. У Опарићу, Брашић шездесетих година, односно, у другом периоду свог рада настоји да се приближи реализму. У овом периоду настали су његови познати портрети „Човек с дебелом усном“, „Препредењак“, „Пијаница“, „Портрет Ђерке“, „Очева туга“ и други, као и монументално платно „Бој Срба и Турака“. У овој деценији, која означава почетак успона и процвата југословенске поратне наивне уметности, Брашић учествује 1957. на изложби „Југословенска наивна уметност“ организованој у Београду, Љубљани, Скопљу и Загребу, што уједно означава и почетак његове богате изложбене активности.

Још значајнија му је 1960. када се у Светозареву оснива Галерија самоуких ликовних уметника а одмах затим организује у Београду прва изложба српских самоука, „Самоуки српски сеоски сликари“, на којој је имао централно место.

Шездесетих и почетком седамдесетих година, Брашић је доста радио на црквеном живопису, а међу најзначајније целине иду му фреске манастира Тресје на Космају и у Биоштанској цркви код Титовог Ужица. Сликао их је и у другим српским црквама у Левчу „дајући својим композицијама и ликовима једну црту и боју којом се помало одвајају од нашег традиционалног црквеног живописа, али се зато приближавају нашем свакидашњем животу и савременом лику жива човека уопште“^{*)} Овакав приступ приказивању људског лика и у овом случају, неоспорно је у складу са Брашићевим ставом који уопште има према човеку. Брашић зна да слика портрете људи и онда кад живописише свеце на црквеним зидовима. Сликајући фреске кроз дужи временски пери-

---

^{*)} Синиша Пауновић: „Самоуки српски сеоски сликари“. Предговор каталогу, Београд, Галерија Дома ЈНА, 1960.

Мирослав Благојевић:
Птица

од Брашић је дошао до свог израза, кога обележава својствена стилизација, поједностављење, јасан графички карактер и декоративност. Овакво обележје има и низ декоративних портрета (портретних слика), углавном фронталних, насталих од 1960. до данас. Први међу њима је „Девојка с цвећем“, затим „Девојка с послужавником“, „Портрет Милице“, „Портрет мога унука“ и други. Јединство у изразу, проистекло из рада на живопису, показују стилизовани призори из заједничког сеоског живота настали после 1960. године. Групе статичних фигура у првом плану, прати позадина архитектуре или вегетације, у другом. Утицај живописа је у јасно издвојеној централној фигури (ауторитет) као што је фигура невесте у циклусу свадби.

У овом периоду настало је и његово занимљиво платно великог формата „Косовски бој“.

Изузимајући црквени живопис, Брашићев опус може тематски да се подели у три целине, и то:

- Сlike сцена и призора из живота села,
- Портрети,
- Сlike са темом из националне историјске прошлости.

КРИТИКА О ЈАНКУ БРАШИЋУ

... „Јанко Брашић се изградио као самоук, имајући на уму само један идеал: приказивање истине. Његово досадашње дело у томе развоју показивало је неједнаке резултате све док није дошао до пуне зрелости до снаге која је била у стању да савлада огромна платна и веома сажете теме. Брашићеве сцене из сеоског живота представљају визију једног човека који је, кроз наивност посматрања, успео да задржи осећање за ликовно, за извесне вредности које чине драж сликарства једног Русоа Цариника“...

(Павле Васић: Самоуки српски сеоски сликари Са изложбе у Галерији Дома ЈНА. Политика, април 1960.)

... „Па и мотиви које он понекад бира изван своје најближе околине пуну су живота, чак и

кад их узима из туђих причања, као што је то случај са његовом познатом сликом „Ратник у тињи“. То је насликана анегдота из ко зна ког рата, таква у боји, композицији и изразу ратника — да може представљати не само сваки прошли него и сваки будући рат, човека у рату и његовим апсурдностима“ ...

(Синиша Пауновић: Јанко Брашић. Политика, 22. IV 1962.)

... „Сликар Јанко Брашић ослободио се орнаментално фолклорних елемената. Портрет његове мајке одаје у документарној тачности и реалистичкој интензивности синтезу доживљаја из детињства с искуствима његове уметности“ ...

((Ото Биχαљи Мерин: Наивни уметници свијета, Загреб 1972.)

... „За Јанка Брашића можемо са сигурношћу рећи да је представник оних народних уметника којих се према речима Жана Касуа ни једна уметност не може да лиши: они су со уметности, коректив претераног интелектуализма и рафинмана, зато пружају, бар на тренутак, могућност повратка основном, азбуци живота и природе коју данашњи човек, притиснут недаћама хиперурбанизованог живота, често заборавља“ ...

(Мнодраг Б. Протић: Јанко Брашић — 40 година сликања. Београд 1973)

... „Слике Јанка Брашића одишу не само младачком свежином и ведрином наивца, него и неким зрелим, древним искуством дубоко укорењеног народног уметника. Стичући оштрину психолошког посматрача он није изгубио драж самоуштва. У ствари цело Брашићево дело је као некакав прелаз и веза између народног и наивног, од потомка старог зидног живописа и васпитаника народног епа до безазленог и верног хроничара села. Тек са Брашићем сељак и село улазе у наше сликарство. Стваралачка личност, до њега непозната, и уметничка тема, дотле (од наших учених сликара) увелико занемарена“ ...

(Драгиша Витошевић: „Прегалац и летописац села“. Политика, 15. XI 1974.)

... „Велики Брашић, стваралац велике пластичне епопеје, нешто као Нибелунзи или песма о

Роланду, са сачуваним пропорцијама, није ни најмање сличан Генералићу. Брашић је помагао, сти-мулисао, храбрио саветима све и сваког око себе, али их није учио на Брашићев начин. Резултат је да у Србији има толико школа колико и градова, варошица, села и засеока, ако не и изолованих имања, где по неко после свог рада у фабрики или пољу, покушава на свој начин, у границама својих могућности, да потврди своје достојанство човека“...

(Анатољ Жаковски: Предговор књизи М. Бошковић и М. Маширевић: Самоуки ликовни уметници у Србији, Торино 1977).

... „Један је Јанко Брашић данас у нашем народу! Он је чист, исконски израз његов. Такви се рађају једном у столећу. Због универзалности свог стваралачког рада он опомиње на Вука, а због уосећавања којим црта, кроз своје слике, живот, подсећа на Јанка Веселиновића... У сваком свом стваралачком замаху он је увек нов, свеж, друкчији а ипак свој. Његова је форма исконска, ван уџбеника и теорија уметности“...

(Божидар Ковачевић, из књиге Косте Димитријевића „Наива у Југославији“, Београдски издавачки графички завод, 1979.)

Пет деценија стваралачког рада Јанка Брашића одликују изузетна ширина и вишестраност које се између осталог испољавају разноврсним облицима изражавања. У наставку дуге народне традиције и самоуке вештине, Брашић је властитом интуицијом, изван стилова и било каквих утицаја, створио свој свет, свет маште и што израћа из живота. Захваљујући природној надарености, радозналости и универзалности духа, изражавао је и уобличавао своје мисли и идеје, на различите начине, користећи при том разноврсне могућности којима је у датом тренутку могао најадекватније да уобличи своју мисао. Отуда и његова склоност ка стиховању рима, писању кратких прича и текстова мисаоне садржине.

(Мирослава Бошковић: Јанко Брашић. ИРО „Вук Караџић“, Београд 1982.)

Приредила
Милица Маширевић

ИЗ НАШЕ МИТОЛОГИЈЕ

(О пореклу историјског топонима *Мехострах*)

Топоним *Мехострах* налазимо једино у познатој књизи Владимира Мажуранића „Приноси за хрватски правно-повијесни рјечник.“ Пошто је цитат који следи полемичан по свом карактеру, те због тога и многострано занимљив, доносим га у целости:

„Mehostra, Mehostrah?: staro ime mjestu na Uni u vladanju knezova Baboněga; piše se i Mehozstrah u listini 1330. Sm. cod. IX 536. Има по А. Р. Мехопотоцје, Меховић, Мехорача у Bosni (понишља А. Р. на турско име Мехо, можда неправдо) и Меховина брдо у Србији. По звуку првог дијела слична је ријеч мехоскубина. Ово би пак по А. Р. имало бити мјехоскубина Изр. А. Р. (и р. р. мијех, мјешина итд., али и л. мах, са значењем лат. muscus, кајкав. ме, мена; значи пак хрв. „мах од браде“ лат. lanugo; може бити да би ваљало и у Душ. зак. читати мѣхоскубина, т. ј. по садашњу махоскубина). V. hudoba, 417¹³. Изр. Душ. зак. по казали и С. Јир. Staat Serb. II. 4.“¹

Сажето објашњење Владимира Мажуранића нуди нам више решења, те због тога мислим да на првом месту треба утврдити да ли је основа *мех* — заступљена (и у којој мери) у нашем ономастичком систему. За исто ово треба пронаћи потврде и у другим словенским језицима. Иначе, примери које читамо код Мажуранића узети су из Рјечника ЈАЗУ. Најзанимљивије, у духу решења које имам намеру да касније образложим, представљају сложенице *Мехопотоцје* и *Мехорача*. Судећи по овим примерима ова словенска основа представљала би искључиво микротопонимијску, то јест, топонимијску базу. Међутим, већ облик *Меховић* (из истог извора) упућује и на антропономијску основу. И збиља, већина словенских језика поседује облик *Мех*, као лично име: Мехоча

¹ Vladimir Mažuranić, Prinosi za hrvatsko pravno-povijesni rječnik, Zagreb, 1908—1922. str. 645.

је антропоним потврђен у једној дечанској хрисовуљи 1330. године. Аутор овог Речника, Милица Грковић, је потпуно у праву када тврди да је то „сложено име“.² Овоме треба додати и његову етимологију. *Мехоча* садржи у себи два елемента: антропоним *Мех*—оча и припада истом типу антропонима, као што су: *Ракоча* (у црногорском презимену Ракочевих) и *Срдоц* (од Срдо — оч, уп. у даљњој вези Срба Злопоглеба из наше народне поезије). Лично име *Miech*, то јест *Mech* потврђено је у пољским историјским документима 1473. и 1415., а *Mechowic* још раније, 1406. године.³ Бело-руски ономастички систем такође има антропоним *Мех* и облике *Мехау*, *Мехавич* и *Мяхович*,⁴ а руски антропоним *Мех* потврђен је у околини Новгорода 1495. године.⁵ И словеначки ономастички систем поседује ову основу: *Meh*, *Mehač*, *Mehak*, *Mehče*,⁶ а овима би се можда могао додати и облик *Mehale* из Горењске, коме Петар Скок у своје време није могао да одреди тачну етимологију.⁷ У бугарском ономастичком систему морало је постојати и лично име *Мех*, како то тачно запажа Стојан Илчев на основу презимена *Меховски* и *Мяхов*.⁸ У свом познатом Речнику доњолужичког језика Ернст Мука наводи и лично име *Mech*, али са напоменом да је могло настати, или од прасловенског облика *Мъсѣ* (маховина), или од библијског имена Михаел.⁹ Сви ови примери

² Милица Грковић, Речник личних имена код Срба, Београд, 1977. стр. 13.

³ »Apud proconsulem nomine Nicolaus dicti Mech«, Witold Taszycki, Słownik staropolskich nazw osobowych, tom III, zeszyt 3, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, 1973. str. 433.

⁴ М. В. Бірыла, Беларуска антрапанімія, Мінск, 1969. стр. 234.

⁵ С. Б. Веселовский, Ономастикон, древнерусские имена, прозвища и фамилии, Москва, 1974. стр. 197.

⁶ Začasni slovar slovenskih priimkov, Ljubljana, 1974. str. 364.

⁷ Skok dr Petar, Iz slovenačke toponomastike, Glasnik Etnografskog muzeja u Ljubljani, Ljubljana, 1934. str. 65.

⁸ Стефан Илчев, Речник на личните и фамилни имена у Българите, София, 1969, стр. 331, 351.

⁹ Prof. dr. Ernst Muka, Słownik dolnosербскеje řecy a jeje na — řecow, III, psídanki, Praha 1928. str. 69.

довољно јасно показују да је у прасловенском ономастичком систему морало постојати лично име *Мѣсѣ*.

Семантичка мотивираност овога личног имена из Праславије представља следећу препреку која стоји на путу ка етимолошком решењу облика *Мехострах*. Мислим да нас цитирани пољски пример „*Nicolaus dicti Mech*“ (види фусноту број 3) упућује на надимак, а не на право словенско име типа Владимир, Радослав, Радмил и сл. Основно значење прасловенске речи *Мѣсѣ* можемо одредити на основу појединих значења ове исте речи у свим словенским језицима. Судећи према Шмилауеровом Приручнику само у македонском и бугарском језику *мех* означава *стомак*, то јест *бурга*.¹⁰ Овоме треба додати и нашу реч *мешина*, такође у значењу *стомак*, али у ироничном смислу.¹¹ Сви остали, дакле, словенски језици имају друкчија значења: од *крзна*¹² преко *ковачког меха*, *вреће* и *мехова на оргуљама* — до *гајди за свирање*. Није тешко разумети семантички прелаз *желудац (стомак)* у *гајде* или *врећу*, јер се овај анатомски детаљ животиња користио од прадавних времена за многе практичне ствари у свакодневном животу. Према томе, полазећи од тога да је *Мех* надимак, онда нисмо далеко од закључка да се човек у та прадавна времена могао називати *Трбух*, *Нос*, *Ноздрва* и сл. Поистовећивање делова човечјег тела са личним именима није ново откриће у лингвистици,¹³ као ни то да су овакви надимци били, нормално, са нултим сүфиксом. *Мех* је, дакле, надимак који је у свим словенским јединицама некада морао бити сасвим обичан.

¹⁰ Šmilauer Vladimír, Příručka slovanské toponomastiky, Československá akademie věd, Praha, 1970. str. 121.

¹¹ Речник Матице српске, III, стр. 362.

¹² Руско, украј. белоруско, пољско, итд. *мех* у значењу *крзно* доводи се у везу са староперсијском речју *тѣш* у значењу *ован* или *овца* (Види: Фасмер, Етимол. словарь...).

¹³ Види: В. Михајловић, Анатомска лексика у српскохрватској ономастици и географској терминологији, Збор. за филологију и лингв. књ. XIII/2, Нови Сад, 1970. стр. 7—48. Упореди и наше лично име *Зуб* (М. Грковић. нав. дело, стр. 97).

Топонимијски аспект ове основе упућује нас недвосмислено на метафору. *Мехопоточје* је, сходно овоме, микротопоним чија конфигурација подсећа на мех и могао би, по свој прилици, да представља и хидроним. Искључено је да би овде у првом делу могло бити лично име *Мех*, јер читава конструкција сложенице говори против тога. Заселак *Мехино Стење* код Слунђа у Хрватској¹⁴ представља управо креацију која је дозвољена у нашем ономастичком систему, те зато треба дати за право Владимиру Мажуранићу који је посумњао да се у *Мехопоточју* крије турски антропоним *Мехо*. *Мехорача* коју цитира Мажуранић према Рјечнику ЈАЗУ, исто тако, нема у својој основи лично име *Мехо*, али то је све што у овом моменту могу да тврдим јер не видим семантичку везу између апелатива *мех* и хидронима *Рача*.

Мехострах је, као што је то већ констатовано, сложеница састављена од апелатива (т. ј. патронима) *мех* + апстрактна именица *страх*. Слободно преведено на савремени језик ова сложеница би означавала нешто слично као *онај, или оно које се боји меха*. Будући да сам доказао да *Мех* може да буде и лично име, то јест, антропоним-надимак, очекивало би се врло просто решење: *Мехо* + антропоним *Страх* (*Страхиња*).

Међутим, неки елементи из нашег фолклора принуђују нас да порекло овог антропонима погледамо и са ове стране да бисмо тако дошли до коначне етимологије топонима *Мехострах*. Не улазећи у то да ли би се ово што следи могло рећи и за остале словенске народе, ограничавам се само на материјал који ми даје право на тврдњу да је лично име *Мех* или *Мехо* у давној прошлости имало и одређено митолошко значење. Да би се боље схватио коментар нашег познатог етнолога, Веселина Чајкановића, у вези са народном причом „Пијевац на дивану“, износим фрагментарне делове ове приповетке који се односе на ову тему: „Био дјед и баба, па имала баба кокош, а дјед пијевца... Дјед ишћера пијевца па заћера преко поља. А пијевац помисли: „Куд ћу ја сад. Вјере

¹⁴ Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, Речник места, Бгд. 1925. стр. 267.

М. Благојевић
д.о.

Мирослав Благојевић:
Фрулаш

ми идем цару на диван па ћу му пјевати . . .“ Идући даље (певац, лисица и вук) срету *мијех* воде (подв. В. М.) гдје се ваља, па запита пијевца: „Гдје ћеш ти пјево.“ — „Идем цару на диван.“ — И ја ћу с тобом, мој пјево.“ . . . Кукуријеку, за пнат, цару на диван.“ А цар опет завика: „Ама идите га ухватите, па наложите ватру, па га метните под саксију нек се испече кад га нијесу убили гигови ни тукци нити погазили моји хатови ни коњи.“ Слуге часом наложе ватру па узму саксију те га сапрећу. А пијево пушта *мијех* воде те сву ватру погаси, па се извуче. Па опет запјева: „Кукуријеку. . . „Цитирам коментар Веселина Чајкановића који се односи на овај део: „мех који се ваља по путу, познат је у народним веровањима — наиме, *вукодлак* (подв. В. М.) се „јавља најчешће у облику мјешине која се ваља по путовима,“ ЗЖОЈС, 1, 1896, 225.“¹⁵ Много шире објашњење налазимо у „Српском митолошком речнику“ у чланку мешина: „Народ је веровао да се *вампир*, *пored осталих облика које може узети, јавља и у облику мешине*. (Подв. В. М.) Некад се она замишља аморфно, а некад, опет, то је надувена кожа покојника без тела и пуна крви. У многим предањима о вампирима управо се говори да изгледају као надувена мешина и да су црвени од крви која се налази у њима. По неким веровањима, *вампир је само мешина* (подв. В. М.), без тела, заогрнута белим покровом, зато ако се убоде и пробуши, онда издува и нестане. Познато је да су духови замишљани, а тако их и ликовно представљају, као бестелесне причине које личе на надувену мешину увијену у бели огртач.“¹⁶

Читава ова прича, почев од петла као протагонисте и познате хтоничне животиње, одише митолошким симболима. Цела ова дружина, дакле, везана је за доњи, митолошки свет, те је зато потпуно разумљиво да се њима на крају прикључује и *вукодлак*, односно, у нашем случају *мешина* (*мијех*) који и симболички представља његов синоним.

¹⁵ Српске народне приповетке, књига I, уредио Веселин Чајкановић, Београд—Земун, 1927. стр. 496.

¹⁶ Српски митолошки речник, Београд, 1970, стр. 202.

На морфолошком плану *Мехострах*, као што је већ речено, представља сложеницу која је савсим обична словенска креација. Међутим, до коначног решења дели нас још једна препрека у вези са ономастиком. Ако је ово до сада тачно, то јест, да је топоним *Мехострах* у ствари демоним, онда треба доказати да лична имена могу у чистом виду да буду уједно и топоним. Другим речима, да ли се у нашем ономастичком систему могу срести такви случајеви да је антропоним једнак топониму или микротопониму? Мада се оваква појава среће врло ретко, она ипак постоји. Поред, дакле, најраспрострањенијег типа *Младен — ов — ац*, *Александар — ов — ац* и сл., у нашем ономастичком систему налазимо и топониме *Инђија* (Анђелија),¹⁷ *Пркосава* (микротопоним у Фрушкој Гори),¹⁸ *Дејан* у околини Власотинаца, па чак и *Дејани* у Словенији код Чрномља. Истоветна појава констатована је недавно и на подручју руског језика, а најчистији пример у вези са овим чланком, представљао би језеро *Иваны* у плуралном облику.¹⁹ Према томе, ако код нас постоји топоним *Дејан* и други слични облици, онда нема никакве тешкоће да историјски топоним *Мехострах* поистоветимо са демоном *Мех* + скраћени антропоним *Страх* (<Страхомир). И тако, *мехострах* можемо прикључити нашем митолошком корпусу демона, од којих многи још нису ни откривени, ни објашњени.

---

¹⁷ Види: В. Михајловић, Из топономастике Срема, Рад војвођанских музеја, св. 15—17, Нови Сад, 1966—1968. стр. 160—161.

¹⁸ Велимир Михајловић, Дримоними Фрушке горе, дисертација одбрањена 1965. године, у Новом Саду — рукопис.

¹⁹ Восточно-славянская ономастика, Москва, 1980, стр. 112.

ИЗ НАШЕ ФРАЗЕОЛОГИЈЕ

(„Ноге су јој као свирале“)

Овај фразеологизам упућује се обично женској особи која има изразито танке ноге. „Ноге као свирале“, дакле, метафорички наглашава да адресант има, као што је већ речено, слабе то јест, танке ноге. У једном делу Шумадије у коме постоји апелатив *свирајка* каже се и „ноге су јој (ребе му) к’о свирајке.“¹

Овакав фразеолошки обрт није забележен у нашој језичкој литератури. Објашњење треба потражити у полисемији речи *свирала* која се у данашњој свести везује за познати дувачки инструмент. У овом чланку покушавам да сагледам семантички однос *нога* : *свирала*, као и друге пропратне појаве у вези са њим. Бугарски фразеологизам „*Крака (тџнки) като свирки*“ (у руском преводу „*Ножски как спички*“)¹ идентичан је нашем примеру. Лако се може претпоставити да сличан израз постоји и у македонском језику, јер је у југозападним говорима ове Републике забележено да *свирка* значи *долгата коска од коленото до стопалото*.³ Иначе, за разлику од нашег језика у коме *свирала* означава само музички инструмент, у бугарском (као и у македонском) *свирка* значи и *дебела, дълга кост между коляното и глезена*.⁴ Слична је ситуација и у словеначком језику у коме налазимо да *piščal* има два значења: *pfeife* и *Wadenbein*.⁵ Занимљиво је да у старословенским

¹ Нисам сигуран да ли је фразеологизам *ноге су јој као фрулице* у вези са такозваним панталонама фрулицама познатим после 1945. године, али је очито да је румунска позајмица фрула (<фрула) каснијег порекла од аутохтоног апелатива *свирала*.

² Д. Кошелев и М. Леонидова, Българско-руски фразеологичен речник, Софија—Москва, 1974, стр. 516.

³ Коста Пеев, Белешки за македонската дијалектна лексика, Македонски језик, XXI, 1970, 131.

⁴ Речник на съвремения Български книжовен език, III, (П—Я), Софија, 1959, стр. 167.

⁵ Maks Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar (P—Ž), reduplisirani ponatisk, Ljubljana, 1974. str. 42.

преводима Старог завета за овај музички инструмент (грчки *ζυλος*) постоје три речи: сопџл, свирџл и цџвњница.⁶ Ова трећа реч је најзанимљивија, не само због тога што не постоји у данашњем нашем апелативном фонду, већ и због тога што се само суфиксом разликује од речи *цев* (*цијев*) која је у значењу *цеваница* забележена још код Микаље 1649. године.⁷ Од несловенских примера истичем на првом месту латинску реч *tibia* у двоструком значењу: *део ноге између колена и стопала* и *цеваницу*, то јест, *фрулу*. Следећи логику ствари јасно је да је прво значење знатно старије од другог, то јест, из овога произилази да су се фруле у далекој прошлости правиле од цеваница неких животиња.⁸ Решење А. Меје-а да је значење фруле „*le plus ancien*“⁹ не уклапа се у ову концепцију и због горњих примера из словенских језика. Синонимика ове речи, дакле, није случајна, јер она постоји свакако и у неиндоевропским језицима, судећи по арапском *qasar* што означава и *цеваницу* и *фрулу*.¹⁰

Упрошћено речено, синонимика речи свирала која је, по свему судећи универзална, упућује нас директно на историју музике. Другим речима, у

⁶ Саопштио Младомир Тодоровић, ректор Карловачке богословије и професор Светог писма. Сопџл (1 Цар 10,5; Ис 30, 29) свирџл (Ис, 5, 12), Цџвњнице (Јер 48, 36).

⁷ ARj, I, 792.

⁸ Код Милоша Шкарића (*Живот планинаца под Фрушком гором*, стр. 234.) налазимо податак да су се у овом делу Срема као најбоље фруле сматрале оне од орлових костију. Али, без обзира што у том делу Срема већ одавно нема орлова, па ни помена о овом Шкарићевом саопштењу, пре четрдесетак година фрула од орлове кости свакако излази из целог овог концепта, јер је очито било лакше овај инструмент правити од костију домаћих животиња (ако су их уопште од њих правили!), него од орла кога је и тада било тешко уловити.

⁹ A. Arnout, A. Meillet, *Dictionnaire etymologique de la langue latine, histoire des mots*, Paris, 1951, str. 1220. То би, отприлике, било исто тако ако би смо тврдили да је инструмент *rog* по пореклу старији од речи *rog* (cognu). Можда су аутори овог Речника придев „ancien“ употребили у лингвистичком смислу као прву историјску поврду?

¹⁰ Саопштио Макрам Аккад, рођен 1950. године у Либији.

незапамћена времена наши предалеки преци правили су фруле од кости, и то управо од цеваница које су због дужине биле и најпогодније за ту сврху. Наш фразеологизам „ноге су јој као свирале“ садржи у себи врло стару емпирију у вези са техником прављења овог најстаријег дувачког инструмента. Међутим, оваква језичка анализа морала би бити поткрепљена и примерима из историјске или савремене реалије. У нашим народним причама на многим местима помињу се свирале или свиралице, али, на жалост, не може се закључити да ли су оне од кости, или од дрвета. Овакав моменат налазимо само у познатој причи „У цара Тројана козје уши“ у којој се баш наглашава и вербално и сижејски да је фрула направљена од зове. Иако је основна идеја ове приче да се тајне не могу чувати у духу познате пословице „Заклела се земља рају. . .“ карактеристично у њој је управо то да је та фрула морала бити од зове која је израсла из затрпане рупе којој је пастир поверио своју тајну. Нисам у могућности да проверим да ли нам је ова прича пренета преко грчког или ког другог језика са Истока,¹¹ али је јасно да нам њен садржај недвосмислено говори да су се фруле правиле од дрвета, а не од кости како нам то оваква анализа показује. Будући да за нашу народну књижевност још не постоји индекс мотива помоћу кога би се можда могло утврдити да су постојале фруле и од кости, принуђен сам да се овде послужим цитатом из једне шведске народне бајке под називом „Говедар“. Несрећни говедар има окрутну маћеху и из невоље га избавља један трол поклонивши му *коштану фрулу* помоћу које он постаје краљ и после тога са својом краљицом живи „срећно и задовољно много, много година.“¹²

¹¹ Упореди ипак историјску чињеницу да је фригијски краљ Мида, као своје краљевско достојанство, носио капицу од коже свучене са магарчеве главе заједно са ушима. (Замаровски, Тајне царства Хетита, стр. 260) *Занимљиве податке о томе доноси и књига Маје Воšković Stulli: Narodna predaja o vladarevoj tajni, izd. Instituta za narodnu umjetnost, Zagreb 1967. Han. Ped.)*

¹² Шведске народне бајке, Народна књига, Београд, 1962. стр. 71.

Из овог кратког садржаја овде је најважније то да фрулу говедару даје трол — натприродно биће, као и то да је та фрула управо од *кости*, а не од дрвета. И нехотице нам се намеће позната латинска изрека „*Quod licet Jovi, non licet bovi*“. Другим речима, није свеједно што чобанин прави свиралу од дрвета, а вешци или богови — од кости. Изванредно рељефно ову моју мисао потврђује грчка митологија: Пан је једини бог који је умро, за разлику од осталих који вечно живе на Олимпу. Пан је, даље, музичар који свира у фрулу исто као и *Атина*. Мада су обоје са Олимпа, први је, ипак, смртан, а друга бесмртна. Међутим, њихови се инструменти битно разликују: Панова фрула је од *трске*, а Атинина од *јеленске кости*.¹³ Да ли је ово случајно? Није, јер је Пан као смртан човек испод Атине која иако исто тако и музичар и богиња живи вечно. Ово рангирање, дакле, није случајно, јер је кост у сваком случају, трајнији материјал од дрвета, па, према томе, оно што је трајније припада правим боговима, а оно пролазно (смртно) — осталим небоговима.

Према свему овоме, наш фразеологизам „ноге су јој као свирале“ открива нам прастари однос *цеванице* према *свирали*, то јест, из његовог унутрашњег садржаја посредним путем сазнајемо да ово поређење садржи прастару универзалну емпирију.

---

¹³ Роберт Гревс, Грчки митови, прва књига, Београд, 1974. стр. 77, 81—82.

Јанко Брашић: Мали учитељ

НАВАЛА ЕРОТИКЕ

(Од Црвеног бана и вретена у кудиљу убоденог до Еротских народних приказни и тзв. Завештаног тетреба)

1.

У различитим временским тренуцима разнородне ствари постају помодни хит. Данас су то псовка и секс.

Псовку нашу насушину дај нам данас!

Псовка служи уместо квиска. Недостаје ти реч — опсујеш; речи ти навиру — псовкама их зачињаваш, дограбујеш. Ражести ли те неко — почињеш систематично да му обилазиш ближу и даљу родбину; обрадује ли те неко — опет му поменеш породицу. Наравно, овога пута не да би кога увредио (далеко било!), већ „са другарску пажњу“.

Псовка није само нужни део наше свакодневице, већ и неразлучиви део културнога тренутка. Телевизија нам често нуди праве образовне часове псовања за све узрасте, филм такође. На концерту нас певачи шаљу у „фину материну“ (позитивно је, што је фина!) или, пак, некритички и самозадовољно рекламирају своју потентност (мушкост или женскост, зависно од природних атрибута певача).

„Свесни“ смо постали да је псовка и израз и исказ и стајаћи епитет данашњег тренутка. Поуздани је сведок да њен корисник припада (до гуже) данашњици. Псовка је синоним за *модерно, савремено*. Ако у књизи има пуно псовки — модерна је; ако у позоришном комаду зазвони псовка — савремен је, бави се проблемима човека данашњице. Филм без обиља „изразних речи“ једноставно је неангажован.

Псујемо, дакле постојимо!

Секс наш насушни . . .

Још пре коју деценију деца су разбијала главе размишљајући и разговарајући између себе да ли су:

а) нађени у купусу

б) или их је рода донела

(било је још којих дилема у том смислу).

Данас су *Figure veneris* са сто поза, *Кама сутра или Мирисни врт* . . . читанији од буквара. Филмови у биоскопским дворанама и на телевизијском екрану сликовито и сликовно допуњују наша знања и образовања.

Секс јесте део живота, и то онај лепши. Међутим, данас се секс све више своди на механику покрета и анатомску студију. Осећања из којих секс по правилу проиходи једноставно се занемарују, чак и негирају. Данас је потребно свугде угурити секс ради боље прође. Сними се обичан филм, па се посебно сниме „тврђе“ или „мекше“ секси сцене — монтирају се у филму где је згодно, али више пута. Књига која нема бар десетак страница „тврдог секса“ не може озбиљно да рачуна на бољу пробу. Ако аутор затаји (једноставно слабо упражњава и заступа секс) онда се издавач досети, па двосмислено (заправо врло једносмислено и усмерено) направи омот за књигу (на пример Бухолчеве приче старог покварењака).

Некада смо се секса лицемерно стидели; данас, пак, секс лицемерно волимо!

2.

Секс у усменом стваралаштву (и науци о усменом стваралаштву)

Секс као саставни, примарни и условни део живота нашао је значајно место и у народним умотворинама. У паганскоме добу био је весели и ведри пратилац обреда плодности земље. Доприносећи рабању деце далеки преци су веровали да

символично помажу и мајци земљи да донесе нове плодове, да роди богатије, обилније. Касније, прихватањем хришћанства, усмено еротско стваралаштво било је осуђивано. Знамо да су песме еротскога садржаја биле певане на двору Немањином, али их се Растко Немањић, потоњи први архиепископ српски — св. Сава — клонно. Називане су оне и *понаснимама* и „поганим, ватреним и нечистим попевкама“, и „испразним и некорисним песмама“ и „играма и песмама непоштеним“. Документа о њиховом изричитом забрањивању налазимо и у шеснаестом и у седамнаестом веку. Прве песме еротског садржаја и тона забележене су почетком осамнаестог века у тзв. *Ерлангенском рукопису*. Међутим, објављујући 1925. године *Ерлангенски рукопис старих српскохрватских народних песама*, Герхард Геземан се није усудио да објави еротске стихове у песмама бр. 40, 93, 95, 137. Из прве песме изоставио је двадесет два стиха, из друге два, из треће један, а из последње — шест стихова.¹

Интерес за наш еротски фолклор постојао је и у нас и на страни у деветнаестом веку, а нарочито на почетку двадесетог века. Вук Караџић, на пример, прикупљао је „срамотне речи“ за свој *Рјечник*. Ради бољег, тачнијег тумачења речи прикупио је и омању збирку еротских песама углавном из Војводине и Црне Горе — Врчевић) и еротских прича (из Црне Горе и суседне јој Херцеговине). У првome издању *Српског Рјечника*, 1818. године, „протољковао“ је већи број срамотних речи и израза. Одлуку да у *Рјечник* унесе и те речи (у народу уистину пречесто употребљаване) Вук је, вероватно, донео у договору са Јернејем Копитаром. Овоме Вуковом учитељу, саветнику и пријатељу нису били блиски само проблеми језика, већ је у своје време био познат и као страствен сакупљач еротских, односно опсцених гравира. Јавне осуде (уз приватна читања и прочитавања)

---

¹ Gerhard Gesemann: *Studien zur südslavischen Volksepik*, Reichenberg, 1926, *Nacträge zum Text der Erlanger Handschrift*, 105—106.

првога издања *Рјечника* у тадашњим црквеним круговима — добро су познате. Интерес за еротски фолклор после *Рјечника* из 1818. само је растао. Међутим, сакупљање је вршено за „своју душу“, или за пријатеља научника, или за лицемерну „научну употребу“. Међу сакупљачима еротскога фолклора наћи ћемо имена Вука Врчевића, Ивана Кукуљевића Сакцинског, Лазе Костића, Меда Пуџића и Ника Великог Пуџића, одмереног и крутог професора естетике Александра Сандића, Фридриха Крауса, Александра Митровића, Мићуна Павићевића и других. Три човека су створила обимне збирке опсценог народног стваралаштва: Валтазар Божишић, Фридрих Краус и Мићун Павићевић. У Божишићевој збирци налазе се између осталих рукописи Вука Караџића, Лазе Костића, Меда и Ника Пуџића, Александра Сандића — необјављени су. Краус је умотворине до којих је дошао углавном објавио у годишњаку *Anthropophiteia*, који је у ограниченом (и нумерисаном) тиражу излазио од 1904. до 1913. (укупно десет годишта). У нашој стручној литератури Пенушлиски, а за њим и Враголов тврде да су еротске умотворине наших народа штампане само у првој књизи овога годишњака, што је нетачно. Уосталом, из начина на који говоре о *Antropophitei* — очигледно је да годишњак нису имали у рукама. Мићун Павићевић прикупио је овећу збирку опсцених умотворина коју је назвао *Народне пикантерије*. Рукопис је умножио само у педесет примерака за тзв. „научну употребу“.

Године 1974. Српска академија наука и уметности објавила је *Српске народне песме из необјављених рукописа Вука Стеф. Караџића*. Корпус је објављен у пет књига, а пета књига — *Особите пјесме и поскочице* — штампана је у тиражу од пет стотина примерака „Само за научну употребу“. То као да је био знак да еротско усмено стваралаштво уће у издавачку моду. Године 1979. у издавачком предузећу „Просвета“ начињен је избор из пете Вукове књиге у издању САНУ и објављен у едицији „Еротикон“ под насловом *Црвен бан*. Књига је обухватила 124 наслова, односно 129

песама.² Приређивач *Црвеног бана*, Благоје Јас-
требић, 121 наслов, односно 126 песама, преузео је
из пете књиге академијиног издања,³ а три песме
из Вукове прве књиге *Српских народних пјесама*.
Из Вукове прве књиге потичу песме *Опклада мом-
ка и дјевојке* (*Црвен бан*, стр. 110 — Вук, I, 797),
Немој, маги, кћери веровати (*Црвен бан*, стр. 35
— Вук, I, 796), и *Момак куне дјевојку* (*Црвен бан*,
стр. 36 — Вук, I, 796).

² Песма под насловом *Јунак и дјевојка* (*Црвен бан*,
стр. 8) сачињена је од четири песме из пете Вукове књиге,
и то Вук, V, 1; Вук, V, 3; Вук, V, 2; Вук, V, 4; Песму
Невоља (*Црвен бан*, стр. 111) чине две песме од по четири
стиха: Вук, V, 273; Вук, V, 274. Песму *Коловођи* (*Црвен бан*,
стр. 116) чине две песме у двостиху: Вук, V, 297 и
Вук, V, 298.

³ *Најбоље мјесто за село* (Ц. б. стр. 7 — Вук, V, 8),
Инат (Ц. б. стр. 9 — Вук, V, 24), *Млад делија* (Ц. б. стр.
11 — Вук, V, 31), *Решета* (Ц. б. стр. 12 — Вук, V, 13),
Није трава (Ц. б. стр. 13 — Вук, V, 22), *Да је срећа* (Ц. б.
стр. 14 — Вук, V, 14), *Дјевојци* (Ц. б. стр. 15 — Вук, V, 15),
За очину душу (Ц. б. стр. 16 — Вук, V, 17), *Дико него*
(Ц. б. стр. 17 — Вук, V, 7), *Сека* (Ц. б. стр. 18 — Вук, V, 10),
Секе (Ц. б. стр. 19 — Вук, V, 18), *Мала дјевојка* (Ц. б. стр.
20 — Вук, V, 20), *Секица и браца* (Ц. б. стр. 21 — Вук, V, 28),
Како љуби Ранко (Ц. б. стр. 22 — Вук, V, 34), *Мара и*
Пера (Ц. б. стр. 23 — Вук V, 40), *Мара и говедари* (Ц. б.
стр. 24 — Вук V, 41), *Ни раја, ни краја!* (Ц. б. стр. 25 —
Вук, V, 44), *Мајка и кћи* (Ц. б. стр. 26 — Вук V, 42), *Ви-
ше га није воља* (Ц. б. стр. 27 — Вук V, 125), *Приспјела*
за удају (Ц. б. стр. 31 — Вук, V, 49), *За гајем* (Ц. б. стр.
32 — Вук, V, 107), *Фата и младо момче* (Ц. б. стр. 33 —
Вук, V, 57), *Чудне штете* (Ц. б. стр. 34 — Вук, V, 67), *Шта*
би дала за јунака (Ц. б. стр. 37 — Вук, V, 267), *Нејаки*
Ранко (Ц. б. стр. 38 — Вук, V, 62), *Не може прести* (Ц. б.
стр. 39 — Вук, V, 69), *Дјеверу* (Ц. б. стр. 40 — Вук, V,
58), *Послије удаје* (Ц. б. стр. 41 — Вук, V, 71), *Чуђење*
(Ц. б. стр. 42 — Вук, V, 75), *Бодулица и Влах* (Ц. б. стр.
43 — Вук, V, 93), *Пошла за Цинцара* (Ц. б. стр. 44 —
Вук, V, 98), *Калуђер и Мара* (Ц. б. стр. 45 — Вук, V, 109),
Мајка и кћи (Ц. б. стр. 46 — Вук, V, 110), *Невоља* (Ц. б. стр.
47 — Вук, V, 112), *Поп и дјевојка* (Ц. б. стр. 48 — Вук, V,
118), *Чудан духовник* (Ц. б. стр. 49 — Вук, V, 120), *Под*
глогом (Ц. б. стр. 50 — Вук, V, 106), *Чобаница* (Ц. б. стр.
51 — Вук, V, 127), *Продаће ливаду* (Ц. б. стр. 52 — Вук,
V, 128), *Киселица* (Ц. б. стр. 53 — Вук, V, 137), *Играла би*
(Ц. б. стр. 54 — Вук, V, 193), *Мартин* (Ц. б. стр. 55 — Вук,
V, 198), *Кукавица* (Ц. б. стр. 56 — Вук, V, 65), *Фратар*
(Ц. б. стр. 57 — Вук, V, 115), *Калуђер и дјевојке* (Ц. б.
стр. 58 — Вук, V, 113), *Ићи ће на пазар* (Ц. б. стр. 59 —
Вук, V, 144), *Тужба* (Ц. б. стр. 60 — Вук, V, 148), *Худа*
комшиница (Ц. б. стр. 61 — Вук, V, 147) *Тућа љуба* (Ц.

Вукова пета књига песама, Академијино издање, сасвим је слаба. Није нимало случајно што Вук није покушао да је за живота штампа, макар у ограниченом тиражу, затвореном издању. Поједине песме се могу користити као илустрације за тумачење употребе одређених, како би Вук рекао „срамотних речи и израза“. Међутим, не више од тога. Осим неколико часних изузетака то нису еротске, већ порнографске песме. Имена

б. стр. 65 — Вук, V, 156), *Ништа не зна* (Ц. б. стр. 66 — Вук, V, 157), *Имао нао дао* (Ц. б. стр. 67 Вук, V, 165), *Суру суру*, (Ц. б. стр. 68 — Вук, V, 162), *Мала сека* (Ц. б. стр. 69 — Вук, V, 166), *Као мед* (Ц. б. стр. 70 — Вук, V, 167), *Крива греда* (Ц. б. стр. 71 — Вук, V, 170), *За петорицу* (Ц. б. стр. 72 — Вук, V, 171), *Таљигаш* (Ц. б. стр. 73 — Вук, V, 173), *Снаши са салаши* (Ц. б. стр. 74 — Вук, V, 175), *Секи из Илока* (Ц. б. стр. 75 — Вук, V, 181), *Материна реса* (Ц. б. стр. 76 — Вук, V, 183), *Жаба крекну* (Ц. б. стр. 77 — Вук, V, 188), *Дјевојци* (Ц. б. стр. 78 — Вук, V, 187), *Игра коло* (Ц. б. стр. 79 — Вук, V, 190), *Снаша и брага* (Ц. б. стр. 80 — Вук, V, 191), *Све се чудим* (Ц. б. стр. 81 — Вук, V, 199), *За тканицу* (Ц. б. стр. 82 — Вук, V, 200), *У гају* (Ц. б. стр. 83 — Вук, V, 201), *Препознавање по оку* (Ц. б. стр. 84 — Вук, V, 207), *Молитва* (Ц. б. стр. 85 — Вук, V, 208), *Сека Наста* (Ц. б. стр. 86 — Вук, V, 211), *Премлада* (Ц. б. стр. 87 — Вук, V, 212) *Дилин-дикла* (Ц. б. стр. 88 — Вук, V, 213), *Дили-дикла* (Ц. б. стр. 89 — Вук, V, 214), *Нека је причека* (Ц. б. стр. 90 — Вук, V, 216), *Угјеха* (Ц. б. стр. 91 — Вук, V, 219), *Дјевојци влахињи* (Ц. б. стр. 92 — Вук, V, 220), *Што је бијесна* (Ц. б. стр. 93 — Вук, V, 226), *Црвен бан* (Ц. б. стр. 94 — Вук, V, 228), *Није једна* (Ц. б. стр. 95 — Вук, V, 234), *У шашу* (Ц. б. стр. 96 — Вук, V, 236), *Секи Пели* (Ц. б. стр. 97 — Вук, V, 238), *Питање* (Ц. б. стр. 98 — Вук, V, 241), *Крива олака* (Ц. б. стр. 99 — Вук, V, 247), *Ој ти секо* (Ц. б. стр. 100 — Вук, V, 252), *Савјет* (Ц. б. стр. 101 — Вук, V, 256), *Браци* (Ц. б. стр. 102 — Вук, V, 257), *Гост* (Ц. б. стр. Вук V, 260), *Приједлог* (Ц. б. стр. 107 — Вук, V, 261), *Опрезност* (Ц. б. стр. 108 — Вук, V, 263), *За дукаг* (Ц. б. стр. 109 — Вук, V, 265), *Ваља вола* (Ц. б. стр. 110 — Вук, V, 266), *Невоља* (Ц. б. стр. 111 — Вук, V, 273 и Вук, V, 274), *Како ко може* (Ц. б. стр. 112 — Вук, V, 275), *Ајка* (Ц. б. стр. 113 — Вук, V, 279), *Нема ми кошуље* (Ц. б. стр. 114 — Вук, V, 282), *Мала уста* (Ц. б. стр. 115 — Вук, V, 292), *Коловођи* (Ц. б. стр. 116 — Вук, V, 297 и Вук, V, 298), *Шта би Еро дао* (Ц. б. стр. 117 — Вук, V, 294), *Снаша Вема* (Ц. б. стр. 118 — Вук, V, 307) *Сека Ева* (Ц. б. стр. 119 — Вук, V, 308), *Баи на теме* (Ц. б. стр. 120 — Вук, V, 309), *Куповала купус* (Ц. б. стр. 121 — Вук, V, 311), *Ковач и ковачица* (Ц. б. стр. 122 — Вук, V, 314), *Брагац Глиша* (Ц. б. стр. 123 — Вук, V, 315), *Кочијаш Туна* (Ц. б. стр. 124 — Вук, V, 317), *Чобан Стеја* (Ц. б. стр. 125 — Вук, V, 319), *На апару* (Ц. б. стр.

гениталија и глаголи којима се они доводе у међусобне активне односе — по правилу су сами себи циљ. Нема у њима виспрене двосмислености, узавреле чулности, нема ни духовите симболизације нити смишљене, разгаљене и разуздане алегорије. Умотворине ту сакупљене и штампане на нивоу су детета предшколског узраста које учи терминологију — како се шта зове и како се шта може именовати. Са поезијом то нема никакве везе. Антологија еротских песама се итекако може направити, али антологија песама, а не устихованих гениталних назива. Свака од четири спомену-те песме *Ерлангенског рукописа*, на пример — боља је. Објављивање опсцених песама је у материјалном смислу свакако добар посао. То најбоље показује број издања *Црвеног бана*. Међутим, у сваком другом погледу то је врло и озбиљан, и одговоран и опасан посао. Ништа није лакше него прећи границу доброга укуса, узбудљиве еротике, ведрога и разгаљеног секса. Нигде у литератури није тако јасно шта значи свођење на голи садржај, на инсистирање на ономе „шта се дешава“ — као у опсценој књижевности. Сама природа секса је таква да унапред ограничава чињеничну, догађајну разноврсност. Ако се, пак, прича или песма сведу на технички опис сексуалног чина, или именовање гениталија и радњи које су са њима у вези — крах је неминован. У томе смислу *Црвен бан* је промашај и, што је горе, промашај који је изазвао (да не кажем надахнуо) се-

---

126 — Вук, V, 321), *Сама је крива* (Ц. б. стр. 127 — Вук, V, 325), *И у старца* (Ц. б. стр. 128 — Вук, V, 327), *Старац и баба* (Ц. б. стр. 128 — Вук, V, 323), *Шајкаши* (Ц. б. стр. 130 — Вук, V, 334), *Момче и мома* (Ц. б. стр. 133 — Вук, V, 340), *Ухваћена* (Ц. б. стр. 134 — Вук, V, 343), *Кад сведу момка и дјевојку* (Ц. б. стр. 135 — Вук, V, 346), *Поп и попадија* (Ц. б. стр. 136 — Вук, V, 347), *Буле и Вук из горице* (Ц. б. стр. 137 — Вук, V, 349), *Харанзаде* (Ц. б. стр. 138 — Вук, V, 357), *Кокан-челебија* (Ц. б. стр. 139 — Вук, V, 358), *Баба Тодорина* (Ц. б. стр. 142 — Вук, V, 359), *Миља матерна* (Ц. б. стр. 143 — Вук, V, 356).

За текст поговора под насловом *Пагански изазов* нужно је било познати старе обреде. Ако се због „виспрености“ наводи песма о певачу — птици — косу и потентном госту — неопходно је било знати за обичај уступања жене госту, путнику, намернику итд.

би сличне. И начин припреме књиге доста је речит сам по себи. Иако је, очигледно, књига справљена захваљујући ксерокс снимцима, маказама и лепку, мада су задржани сви оригинални наслови⁴ — приређивач је дозволио себи свакојаке недозвољене интервенције. Песму *Јунак и дјевојка* (*Црвен бан*, стр. 8) сачинио је од три краће песме у двостиху. Прва два стиха песме *Јунак и дјевојка* јесу прва песма Вукове пете књиге Академијиног издања; друга два су трећа песма, трећа два стиха чине другу песму, а последњих шест стихова је преузето из четврте песме у петој књизи, али уз изостављање прва два стиха. Песме *Чудна штета* (*Црвен бан*, стр. 34) штампана је у петој књизи под бр. 67. Међутим, други стих песме у *Црвеном бану* преузет је из песме бр. 68. У песми *Материна реса* (*Црвен бан*, стр. 76) која се у петој књизи налази под бр. 183, односно 184 — други стих је једноставно „препеван“ по поетском нахођењу приређивача. Бројне грешке које имају смисла као, на пример, *пљуцкавица* („Ситна риба пљуцкавица“, *Црвен бан*, 56) уместо *плицавица* („Ситна риба плицавица“, Вук, V, 65) свакако потичу од слагача. Овом потоњем треба приписати и повремено убацавање, односно избацавање јекавице.

Подстакнут појавом *Црвеног бана*, Игор Мрдуљаш је приредио књигу еротских народних песама под називом *Кудиља и вретено*⁵. Књига обухвата 143. краће (од три стиха) и дуже песме (најдужа има 57 стихова). Потиче из рукописне збирке која се везује за име Ивана Кукуљевића Сакциноског. Збирка није сачувана у оригиналу, већ у препису, па се питање Кукуљевићевог сакупљачког удела у њеном стварању не може са сигурношћу утврдити. У целини збирка је свакојако боља од *Црвеног бана*. Посебно треба истаћи да је поговор боље, односно савесније и зналачкије ура-

⁴ У некојим случајевима само, када је било реч о песмама веома блиским, варијантама — приређивач је узимао другу песму по реду дајући јој наслов претходне (уместо „Опет то, али . . .“).

⁵ *Кудиља и вретено. Еротске народне пјесме*. Приредио и поговором пропратио Игор Мрдуљаш, Библиотека ИТД, књига 69, Загреб, Знање, 1980, 167 + (1) страна.

Ћен. Мрдуљаш се није уплитао у ствари које не зна, није преузимао туђе напомене, није наводио стручну литературу коју није прочитао. Међутим, слабост књиге је у непостојању правог одбира. Мрдуљаш се определио да стару збирку, можда збирку гласовитог Ивана Кукуљевића Сакцинског, објави у целини. Уместо десетак песама које могу да „стоје“ пред собом имамо стотину четрдесет које нас убијају једноличношћу, идејним и поетским сиромаштвом. Истини за вољу треба рећи, а то важи и за књигу *Црвен бан*, да се у друштву запевају две три песмице а не стотинак, па се тада оне и певају и чују на други начин. Извесно је опценим или еротским народним песмама место у збиркама и антологијама усменог стваралаштва. Међутим, избор мора да буде ограничен (никако не десетине и десетине песама које се разликују често не у једном стиху, већ у једној речи), а одбир да се заснива на поетској вредности песме, а не на степну детаљности описа сексуалнога чина или гениталија.

3.

Еротске народне приче објављиване су повремено у нас. Од Вука Караџића на даље. Последњих година то се чини систематичније и одлучније. Поред чињенице да су неколике еротске народне приче објавили неки часописи у Београду и Загребу („Књижевна реч“ и „Гордоган“, на пример) — оне су се појавиле и у три посебне књиге. Посао је започео Татомир Вукановић књигом *Српске народне приче (фацетије — сатира и хумор)*.⁶ Поред шaljивих прича, текућих актуелних вицева, поред анегдота и шала, штампани су и еротски вицеви, а и погдекоја еротска прича. Књигу је правио стручњак, етнолог и она проиходи из теренског рада. Приче су разврстане по особеној класификацији о којој би се могло много тога рећи (но томе овде није место) и која није прихватљива. Уз текстове је

⁶ Татомир П. Вукановић: *Српске народне приче (фацетије — сатира и хумор)*. Посебна издања Радничког универзитета у Брању, књига 10, Брање, 1976, 205 + (1).

назначено у коме крају, односно месту су забележени. Питање, пак, народности текстова мора се поставити. Следимо ли наслов *Српске народне приче* морали бисмо рећи да би тачније гласно *Приче које се причају у српском народу*. Многим текстовима се не само види, већ и зна књижевно порекло; многе анегдоте једноставно су везане за друге личности. Велики број је причаца, шала, вицева преузет из „Јежа“ и сличних хумористичких листова. Све то скупа јесте занимљиво као збир онога што се данас прича у народу, што данас добија фолклорну боју, али то народне приче нису. Народ може много шта и да прича и да воли да прича, а да то ипак не буде народна прича. Еротски вицеви и причаце у овој књизи углавном се заснивају на игри речи, на двосмислености или на комедији ситуације. Самим тим лексика тих прича је крајње „чедна“.

Кирил Пенушлиски штампао је у Скопљу књигу *Македонски еротски приказни*⁷ у коју је ушло осамдесет две приче. Књига је пропраћена и научним апаратом. Тако постоји преглед сабирача, библиографија објављених прича, преглед казивача, преглед места где су приче записане, азбучни преглед наслова прича. На крају је придодата и студија *Кон проучавањето на македонските еротски народни приказни*. Пенушлиски изванредно познаје еротски фолклор на подручју Македоније. Међутим, много мање је и сигуран и поуздан када покушава да успостави везе и односе народне еротике Македонаца и других југословенских, односно европских народа. Пенушлиски користи стару стручну литературу. Довољно је само споменути да му је непозната Легманова студија *Toward a motif-index of erotic humor*, која, између осталог, садржи и добру библиографију како издања еротскога фолклора тако и стручне литературе. Већ је споменуто да се у тексту Пенушлиског налази погрешан податак о Краусовој *Antropophitei*. Издавање књиге *Еротски народни приказни* на начин који је то замислио Пенушлиски, подразумевало је и темељније прегледање онога

⁷ Кирил Пенушлиски: *Македонски еротски приказни*, Скопје, Мисла, 1981, 273 + (1).

што је са нашега тла већ објављено (Крауса, пре свега), а затим и најважнијих, најобимнијих рукописних збирки. Потребно је, наиме, утврдити колико су народне све тзв. народне еротске приче. Многе су, на пример, књишког порекла. Позамашна студија би се могла направити о, рецимо, Бокачовом *Декамерону* у нашим приморским крајевима (и не само у њима). Дobar део еротских прича настао је у оквирима манастирских зидина. У случајевима када су свештена лица приказана као успешни и домишљати љубавници — они су и творци прича; када се, пак, управо они извргавају еротском понижавању и потсмеху — творци су људи са манастирских имања који су у сваком погледу од ових божјих слугу највише и трпели. Појава *Прича из руске скривнице* Афанасјева имала је огромног одјека у Европи. Остављамо по страни питање аутентичности прича које је објавио Афанасјев, али несумњиво да се и тзв. записи Врчевића, и Крауса, и сакупљача у Македонији такође — морају да разматрају у поређењу са збирком Афанасјева. Тешко је веровати да извесне невероватне подударности треба приписати неком заједничком словенском животном тренутку. Ако се одређени еротски фолклорни корпус издаје са научним амбицијама, неопходно је о свему томе водити рачуна. Мислим такође да су приче у књизи *Еротски народни приказни* превише редиговане, дотеране. У облику у коме су пред нама оне можда делују литерарније, али и беживотније. Познати су и тренуци и прилике и околности када се причају такве приче. Сав тај дух, тај миље ишчезао је приликом редиговања текстова.

Под издавачким насловом *Завештани тетреб* и оригиналним насловом у поднаслову *Приче из руске скривнице* појавила се у библиотеци „Еротикон“ позната збирка руских еротских прича Афанасјева. Збирка Афанасјева није преведена у целости. Разлоге томе саопштио је Зоран Враголов у поговору:

„Као приређивачи овог избора морамо напоменути да смо били ограничени наменом едиције у којој се појављује ова књига, тако да у овом избору нису заступљене приче које у себи не са-

држе елементе еротике . . . овај избор на моменте може изгледати једноличан, досадан, обзиром да су многе приче дате у варијантама, ипак, суштински, све оне недвосмислено откривају разине једног духа, његову свежину, лепоту, једноставност . . .“

Запажање јесте тачно. *Завештани тетреб* (јер та књига заправо и није оно што је Афанасјев хтео да саопшти под називом *Приче из руске скривнице*) је бескрајно досадна књига. Осим тога то је изузетно лоше направљена књига. Не желим да понављам замерке одбиру. Напомињем само да је очигледни критеријум приликом одбира прича био: да ли се у њима именују одређене гениталије и радње или не. Међутим, ако је изостављено све оно што је Афанасјев (врстан познавалац, зналац, учењак) сматрао да чини његову књигу — који су разлози навели и преводиоце, односно приређиваче и главног уредника да задрже напомене испод текста. Чему сада та лажна ученост, савесност, поштовање оригинала. Шта, на пример, читалац добија сазнавши уз причу *Војник и Хол* да уместо реченице „Хвала ти женице што си се за мене жртвовала“ у варијанти стоји „Хвала ти женице што си се сажалила“. Чему све оне напомене штампане на страницама 9, 13, 15, 39, 40, 43, 45, 46, 53, 54, 56, 57, 59, 61, 70, 73, 74, 76, 80, 81, 84, 85—86, 98, 99, 101, 113. И досадности и монотоности књиге допринео је умногome неинвентиван превод Зорана Враголова и Људмиле Лисине. Да су себи дали мало више труда нашли би у нашем фолклору разне веома виспрене, народне називе мушког, односно женског полног органа. Међутим, у њиховој преводилачкој терминологији све се свело на: *курац*, *пичку* или (пицу), *јебање*. До које мере им није јасна народна номенклатура показује поговор Враголова у коме он погрешно даје наслов тзв. Кукуљевићеве збирке коју је приредио Мрдуљаш — *Кудиља и предиво*, *уместо тачног Кудиља и вретено*. Није у питању замена речи по сродности (наизглед), већ потпуно одсуство разумевања одређених симбола. Враголов ставља у наслов напоре до два женска симбола: *кудиљу* и *предиво* уместо женског и муш-

ког. Поговор је писан уз обилно коришћење студије Пенушлиског, па се и истоветне нетачности јављају.⁸

Међу књигама о којима је било речи три имају тзв. научне амбиције. По много чему су тако и смишљене и сачињене: пета Вукова књига *Српских народних песама* у издању САНУ, *Еротски народни приказни, Српске народне приче (фације — сатире, хумор)*. Преостале књиге намењене су ширем кругу читалаца и читаоцима које не интересује претерано (па ни уопште) нека могућа стручна проблематика. Књига *Кудиља и врегено* у томе смислу је прихватљива књига, коректно сачињена. Две књиге из едиције „Еротикон“ јесу својеврсни издавачки промашај и пример лоше обављеног посла. И једна и друга књига су склепане. И из начина на који то јесте учињено, и из текстова којима су поговорно пропраћене јасно је да су оне намењене продаји и ничем другом. Рачунајући при том, додајмо и то, на читаоце који су у раном пубертету, односно позном климактеријуму, на читаоце којима терминологија треба да помогне да ступе у свет секса и на оне којима је сексуална терминологија једино преостала.

Ненад Љубинковић

МАГИЈА И РЕЛИГИЈА БАЛКАНСКИХ СТОЧАРА

(Драгослав Антонијевић: Обреди и обичаји балканских сточара, Балканолошки институт САНУ, Посебна издања књ. 16, Београд 1982, 194 стране)

Књига доноси мало познату грађу о обредима, и обичајима номадских сточара на Балкану — Саракачана и Влада. За израду ове монографије поред коришћења литературе на више језика (о народном животу ових народа, као и тумачења неких општих питања религијско-магијских система),

---

⁸ Интересантна је пракса да приређивач, односно преводилац буде, као Зоран Враголов, и сам себи рецензент.

аутор је у више наврата (од 1974. до 1978. године) сам прикупљао податке и то на територији Грчке и СР Македоније. Сазнање о сточарима обогаћено је и прегледом збирки етнографског материјала о њима који се чува у више грчких музеја.

У првом делу књиге дају се општи подаци о Саракачанима и Власима и о неким заједничким особинама њиховог сточарења.

Други део је знатно обимнији и подељен је на три дела: магија (1), религија (2) и митологија и демонологија (3). У делу о магији доносе се и тумаче подаци о поступцима за плодност људи и стоке, заштиту од болести, о чарањима и прорицањима. Религија је обрађена кроз опис народних празника годишњег циклуса, а посебно се говори и о свадбеним и посмртним обичајима. Митологија је дата кроз опис и анализу више митолошких бића чије представе живе у сазнању номадских сточара.

Књига садржи опширан резиме на енглеском језику, више илустрација (неке су у боји) и регистар појмова.

Љ. Р.

КУЛТ МРТВИХ

(Слободан Зечевић: Култ мртвих код Срба, „Вук Караџић“ Етнографски музеј, Београд 1982, 125 страна)

Студија *Култ мртвих код Срба* писана је с претензијом да да целовиту слику култа мртвих паганских Срба, праћењем промена у овом култу од старијих ка новијим облицима. Како вели сам аутор у уводу студије, он се служио аналитичко-синтетичким, дијалектичким и компаративним методом како би открио у овом централном култу српске митологије словенски, српски, балкански и паневропски слој. Његов закључак је да се тај култ мало променио, тј. да је остао пагански са по неком хришћанском „етикетом“.

Зечевић покушава да реконструише древне представе душе и тела, другог света, визија и при-

виђења, светлости и пламена, игара итд. с циљем одређивања односа између живих и мртвих, између овог и оног света.

Прихватити се замашног посла реконструкције главног паганског култа подразумева добро познавање индоевропске и словенске митологије, јер се једино кроз њих могу осветлити неке посебности српских митолошких представа. Међутим, аутор није користио новија истраживања у овој области (нпр. радове Димезила, Бенвениста, Иванова, Топорова, Успенског, пољских истраживача итд.).

Књига Слободана Зечевића представља обједињавање неколико раније написаних студија о митолошко-религијским представама које су посведочене на територији српскохрватског говорног подручја.

Љ. Јовановић

АГРАРНА МАГИЈА

(Бранко Бупурдија: Аграрна магија у традиционалној култури Срба, Етнографски институт САНУ, Посебна издања књ. 23, Београд 1982, 132 стране)

Све до данас су се одржали многи магијски поступци које примењују земљорадници да би обезбедили добар принос летине или да би је спасли од уништења. Многи од тих поступака су описани у нашим етнографским публикацијама, а многи су заједнички за читаве групе народа. Све ове магијске радње јесу део религијско-митолошког система, и једино кроз реконструкцију таквих система могу се и оне објаснити.

Ова књига представља покушај систематизације грађе о аграрној магији код нас. После уводних разматрања даје се опис магијских поступака по редоследу обављања земљорадничких послова (припрема за сетву, прво орање, заштита усева, жетве итд.). Посебно су издвојени обичаји везани за одређене временске прилике (киша, суша, град). Затим следи груписање магијских поступака везаних за поједине празнике годишњег циклуса.

луса обичаја, а који се тичу обезбеђивања напретка у земљорадњи.

Књига има и кратак резиме на француском језику, библиографију и напомене.

Љ. Р.

СЈАЈ ИКОНА

(Група аутора: Иконе, „Народна књига“ и „Вук Караџић“, Београд 1983)

Култ икона једна је од карактеристика православне вере и византијски мисионари су га увели у све земље које су привели хришћанству. Иконографија цвета нарочито после IX века, након коначне победе поштовалаца икона и речи одбране икона Теодора Студита: „Као савршен човек Христ се не само може него и мора представљати и поштовати на иконама; порекнемо ли ово, црквено тумачење Христовог спасења света је практично уништено“.

Недавно се у издању „Народне књиге“ и „Вука Караџића“ појавило репрезентативно дело „Иконе“ које је одмах оцењено као посебан издавачки подухват. Луксузно опремљена књига енциклопедијског формата са репродукцијама у боји најлепших православних икона Цариграда, Старе Русије, Грузије, Балканског полуострва, Влашке и Молдавије и текстовима наших и светских историчара уметности и врхунских стручњака, сажима у себи све оне утицаје и одразе које је византијска а нарочито цариградска иконографија извршила у областима источно-хришћанског света.

Аутори студија прегледно и јасно анализирају стилове и време у којима су иконе настале, као и национална обележја ових уметничких творевина, често анонимних стваралаца, који су два а негде и три века после пада Цариграда, у уметности стварања ликова „по обличју Божјем“ и „оживљавањем својих културних традиција покушавали да сачувају свој језик, историју, веру и уметност, односно свест о својим најдубљим коренима“.

В. Колаковић

АЛЕКСАНДАР Б. КОСТИЋ —
ГРАДИТЕЉ И ПРЕГАЛАЦ

„Расковник“ мора да се опрости од још једног изузетног љубитеља народног духа, стваралаштва и језика, професора Александра Б. Костића, о коме је, срећом, писано и за његова живота (в.: Радомир Јечинац: „Језикословна прегнућа професора А. Б. Костића“, бр.24, лето 1980). У исто време треба скренути пажњу да се у нашем тзв. културном животу још увек може догодити свашта, и најбоље и најгоре, а без икаква реда и логике, што је и ова смрт старог и врло заслужног научника показала. Наиме, веровали или не, о њему, осим вести о смрти, није објављен ниједан уобичајени некролог („In memoriam“) ни у једном нашем листу! То не би било толико чудно када се не би знало да је покојни професор био ретко чиста и светла личност, неуморни градитељ и прегалац на многим пољима у току пуних седамдесет година! Најзад, за свој рад он је добио и низ великих признања као што су Орден заслуга за народ са златном звездом (највеће одликовање које је добио један професор медицинског факултета) Октобарску награду Београда, француску Легију части итд.

Врло угледан лекар, наставник и научник, професор Костић је био и крајње свестран интелектуалац и стваралац: писао је песме, приповетке, есеје, преводио, компоновао, бавио се фотографијом и археологијом итд. Одржао је и неизбројна јавна предавања широм наше земље, и написао мноштво чланака за новине. Пре неколико година изишло је друго, допуњено издање његове студије „Сексуални мотиви у народном песништву“, а такође и друго, проширено издање његовог „Медицинског речника“, са 125.000 термина, на седам језика! И само да је ово капитално и животно дело урадио, било би довољно за цео један живот.

Велики познавалац нашег језика, патећи због његове све веће запуштености и небриге којој га излажемо, он је стално настојао да се ту нешто учини. Тако ме је 9. децембра 1976. године посетио и предложио да, са групом културних и јавних радника, по угледу на Мађаре, и ми оснујемо неку врсту одбора за старање о нашем језику. Од тога, на жалост, није било ништа, али је зато, две године доцније, Лала Јевтовић у библиотеци „Петар Кочић“ покренула Језичко-књижевну трибину, где је и професор Костић одмах постао један од верника, тј. стални посетилац и учесник у разговорима. Такорећи последњом снагом припремио је и излагање за велико прошлогодишње Саветовање о језику („Актуелна питања наше језичке културе“) и изговорио га гласом који је подрхтавао, напоменувши да је то његово последње појављивање у јавности.

Није нимало неважно да је овај изузетни научник и интелектуалац био и врло храбар и честит човек, који је увек говорио што мисли и „кресао“ истину у очи, и пре, и за време, и после рата, до гроба. Такви примери се препричавају и памте, и ја ћу овде само подсетити на један. Бивши министар здравља, лекар, требало је да дође на факултет за професора. Свима је то изгледало природно и сви су прихватили, само се на седници побунио професор Костић: „Аман, људи, па он нема радова ни за асистента! А ако је већ тако заслужан, дајте му један или два ордена, али наука је нешто друго!“ На гласању Костић је остао у знатној мањини (увек смо робовали култу власти!) али је остао и тај „случај“ да се прича и да се на њему учи.

И ту су можда и разлози ове необичне и неприличне тишине са којом се наша јавност опростила од овог ретког прегаоца, једног од наших најпотпунијих интелектуалаца, у складном споју и у пуној мери и *Европљанина* и — *нашег човека*.

Драгиша Витошевић

M. Stojanović

Мирослав Благојевић:
Пастир у породици

ОД ЛАЗАК ВЕЧИТОГ ПУТНИКА

У спомен на др Милорада Милошевића-Бревинца

Срели смо се на Златибору једног давног лета и дивих се његовом непосредном разговору са се-мегњевским сељацима. Неколико година касније на омиљеном му Копаонику причао је о свим околним висовима с пуно одушевљења.

Милорад Милошевић-Бревинац је међу нај-већим познаваоцима нашег српског села. Више од пет деценија проучавао је народне обичаје, но-шњу, сеоски живот у целини. У његовој личности био је спојен изузетан зналац праксе и аналитич-ки дух научника. Ишао је траговима Вука Кара-џића, Јована Цвијића и свог великог узора Срете-на Вукосављевића.

Био је вечити путник. Знао је вредност наро-дне изреке: „Пут под ноге — свет пред очи“. Пе-шачно је знаним и незнаним стазама и богазама, ногом је ступао на планинске пределе Пештера, Старе Планине, Јавора, Рудника, Кукавице... То је човек који је имао огроман број познаника и пријатеља међу пастирима, ратарима, сточарима, дрводељцима, путарима и другим житељима пла-нина.

Никад се није отуђивао од села, за њега и његове људе је живео и осећао све тегобе и ле-поте сеоског живота. Писао је Милорад Милоше-вић-Бревинац о многим темама из ближе и даље прошлости и из савременог живота села. Остали су његови запажени текстови са фотографијама као сведочанство о ономе што је некад било.

Није ни чудо што је тај неуморни путник — истраживач највећи допринос дао својом богатом студијом о сеоском саобраћају. Језгровито, али надахнуто пише о кирицијским путевима, раба-цилуку, „пречицама“ које су сељаци правили при-лагођавајући путеве својим потребама. Стотине сведока у његовој књизи говори о некадашњем мукотрпном сеоском животу у беспућу.

Дело које нам је оставио говори о историји сеоског саобраћаја, о појави нових путева и нових возила на њима. Подсећа нас на влаке, двоко-

лице, кола, фијакере, чезе, каруце, бицикле, мо-
педe, мотоцикле, па до данашњих аутомобила.
„Уместо коња — бицикл. Та смена се брзо извр-
шила“ — пише Бревинац.

Његово оштро око и вично перо је сведок о
дубоким социолошким променама на селу. Вибе-
ња о њима научник је заснивао на казивањима
самих сељака својих сарадника. У њих је веровао
и њихову исконску мудрост умео да користи за
своја истраживања.

Вечити путник је отишао на пут без повратка.
Остао је у сећањима и читаоцима „Расковника“,
„Задруге“, ревије „Село“, „Дуге“ итд.

За живота је делом о сеоским путевима по-
дигао споменик крајпуташ који ће стајати поред
многих „ногоступа“ Милорада Милошевића-Бре-
винаца. То је његов и наш „Незаборавак“ на овог
драгог пријатеља села.

Раденко Станић

СЕЋАЊЕ НА УЧУ БРЕВИНЦА

Разнизао се ћердан врских зналаца нашег подне-
бља. То су људи — знанственици душе наших на-
рода. Достојно данас сјаје имена тих неимара што
проучише наше народно духовно и материјално
благо. По њему смо препознативи у свету. Ти љу-
ди, научног духа, кораком здравим као дрен,
прокрстарише сву брдовиту земљу, обиђоше на-
ша разбијена и збијена села, непрестано бележећи
све што је у народу обичајем и материјом саз-
дано. Из тих списа и записа изниче у нас млада
наука о народима — етнологија. Ти достојанстве-
ници беху цењени у свету науке: Цвијић, Ердеља-
новић, Чајкановић, Тројановић, Вукосављевић...
Колико ћу се огрешити ако не споменем још мно-
ге друге. Али, скоро, пре припреме овог броја
„Расковника“ умре још један из ћердана врских
позналаца нашег народног сеоског живота —
УЧА-БРЕВИНАЦ. Нестаде изузетан културни ра-
дник, др етнологије, Милорад Милошевић-Бре-
винац.

Поштовала сам и необично ценила овог племенитог и добродушног научника што је у раној младости с мојим оцем М. Јевтовићем учитељевао по врлетима Голије и Копаоника, а касније, заједно са мном, завршио студије етнологије. Ми студенти, дивили смо се тада знању нашег средовечног колеге, који је одмах могао да седне за предавачку катедру уместо многих других чија смо предавања слушали. Рано умре мој отац, а ето пробоше три деценије како сам веома родбински друговала са другим човеком — Учом. Њему сам, скоро као оцу, казивала све што се врзало у мом животу. Саветовао ме је, упућивао, више сам заволела свој народ, и његово стваралаштво.

Нема више нашег УЧЕ, из милоште, често сам га звала УЧИВОД, али, остало је његово пребогато и разноврсно духовно стваратељство — много исписаних страница.

Лала Јевтовић

СПРОВОБЕЊЕ КОНКУРСА ЗА
ПРИКУПЉАЊЕ ПРИМЕРА УСМЕНОГ
НАРОДНОГ СТВАРАЛАШТВА

Поводом Конкурса који је расписао „Расковник“ у заједништву са „Пољопривредним календаром“ за прикупљање примера усменог народног стваралаштва и описа старих народних обичаја и веровања, у Редакцију „Расковника“ стигло је више од 63 прилога. Одзив је задовољавајући и међу прилозима има врло занимљивих и квалитетних записа. „Расковник“ у овом броју даје један шири избор из приспелих рукописа, а и у наредним бројевима ће наставити с објављивањем појединих записа. Сви објављени прилози биће и хонорисани. „Пољопривредни календар“ за 1984. годину, такође доноси избор из приспелих текстова.

У следећем броју „Расковник“ ће донети обавештење о наградама које су додељене највреднијим записивачима.

Редакција „Расковника“ примила је прилоге следећих записивача: Аземовић, Заим (Рожаје), Арсић, Јован (Врање), Бањанац, Милорад (Вуков Тр-

шић, Лозница), Бојић, Петар (Београд), Божичковић, Милорад (Добој), Бућан, Бошко (Црни Поток, Вргин Мост) Васиљевић, Обрад (Прањани, Г. Милановац), Вујисић, Јанко (Титоград), Вуковић, Бранислав (Нови Пазар), Вукосављевић, Теодосије (Чачак), Деспотовић, Селимир (Лозница), Бокић, Даница (Пожаревац), Бокић, Томислав (Скорица, Ражањ), Борђевић, Арсеније (Врњачка Бања), Борђевић, Лепа (Београд), Борђевић, Петар (Водица, Смедеревска Паланка), Живић, Драгомир (Ниш), Златановић, Момчило (Врање), Ивановски Милена (Бања Лука), Ивошевић, Никола (Бајмок), Игњатовић, Драган (Озаци), Јагодић, Богољуб (Зарожје, Рогачица), Јовановић, Борисав (Пирот), Ковачевић, Недељко (Доњи Вакуф), Костић, Здравко (Крушевац), Ливада, Буро (Сурчин), Лукић, Љубица (Острово, Винковци), Лучић, Милован (Никшић), Мајсторовић, Сава (Београд), Марковић, Велисав (Ниш), Марко-

вић, Радул (Чачак), Матић, Раде (Забрела, Парантин), Медојевић, Раденко (Никшић), Мијајловић, Душан (Тузла), Милићевић, Душан (Зарубе, Валево), Миловановић, Милан (Ниш), Миловац, Михајло (Вршац), Мирановић Мирко (Сечањ), Надлачки, Лука (Кикинда), Николић, Никодије (Шабач), Опачић-Ганица, Станко (Тушиловић, Кордун), Питулић, Оливера (Београд), Попов, Миливој (Нови Сад), Поповић, Милош (Зрењанин), Прица, Дмитар (Карловац), Радновић, Милорад (Крушевац), Рајковић, Љубиша (Рожаје), Ристић, Ратко (Београд), Рубаковић, Радомир (Срезојевци, Г. Милановац), Сабовљевић-Балан, Душица (Црепаја), Сезаир, Целадини (Драгаш), Стојановић-Борбевећ, Јелена (Београд), Стојановић, Слободан (Орашје, Власотинце), Терзић, Бранивоје (Селевац), Томовић, Драгољуб (Деспотовац), Трифуновић, Русомир (Галибабинац, Сврљиг), Фазлагвић, Насуф (Доњи Вакуф), Хоџић, Радојка (Тузла), Цветковић, Драгољуб (Владичин Хан), Цвијић, Милош (Бања Ковиљача), и Шаулић, Драгослава (Н. Београд).

Захваљујемо учесницима Конкурса и све позивамо на даљу сарадњу.

Подршка предлогу Станка Опачића-Ганице

У „Расковнику“ бр. 32 за 1982. годину објавили смо део писма нашег заслужног скупљача народне духовне и материјалне културе са Кордуна, Станка Опачића-Ганице, у коме он предлаже оснивање фонда при „Расковнику“, из кога би се награђивали вредни посленици у записивању усменог народног стваралаштва, обичаја, веровања и слично. Сам Опачић предлаже из својих скромних средстава помоћ овом фонду од милион старих динара.

Овај предлог подржала су још два наша сарадника: Благоје В. Марковић, учитељ у пензији из села Поље код Бара и Јанко Н. Ивановић, књижевник из Карловца (СР Хрватска). Објављујемо писмо последњег сарадника:

За фонд часописа „Расковник“

За сваку је похвалу предлог друга Станка Опачића-Ганице за формирање

фонда „Расковник“ ради подстицања народних умотворина и награђивање прикупљача. Мишљења сам да је овај фонд потребан и да би био као стимуланс младим људима да се баве овим корисним и шлеменитим радом.

Фонд би могао да се формира из добровољних прилога од појединаца и шире заједнице (друштва и СИЗ-ова), а прилози би могли бити у разним сумама као: чланови оснивачи и подупирајући чланови. Могло би се основати и друштво сакупљача народних умотворина са једном симболичном чланарином која би ушла у фонд и одривање разних хонорара у корист фонда.

Још једном похваљујем предлог друга Опачића у нади да ће исти бити прихваћен од шире читалачке публике „Расковника“.

Јанко Н. Ивановић,
књижевник
Карловац
(Кордун) СРХ

Одбор за народну књижевност

При Српској академији наука и уметности формиран је Одбор за прику-

пљање и изучавање текстова усмене (народне) књижевности. Поред овога Одбор ће се бавити и следећим пословима: сређивањем и изучавањем рукописних записа који се чувају у архивама и библиотекама, прављењем разних регистара (засаних текстова, мотива, личних имена, географских назива, реалија и др.), израдом библиографија научне литературе о народној књижевности, припремањем и издавањем публикација у којима ће се давати резултати истраживања народне књижевности, потпомагањем развоја квалификованих кадрова за ову врсту послова итд.

Председник Одбора је академик Милослав Пантић. Председништво САНУ је именovalo и чланове Одбора. То су: Војислав Бурић, Павле Йвић, Миодраг Павловић, Миљан Мојашевић, Радмила Пешић, Нада Милошевић, Илија Николић, Хатица Крњевић, Миодраг Матицки, Светозар Кољевић, Владимир Бован, Јелка Рецел, Новак Килибарда и Ненад Љубинковић.

*Саветовање о самоукој
(наивној) уметности
Југославије*

Поводом 50. годишњице појаве самоуке или наивне уметности у Србији, која се обележава 1983. године, Галерија самоуких ликовних уметника у Светозареву и Завод за проучавање културног развоја Србије из Београда, организоваће 16. и 17. октобра 1983. године у Светозареву саветовање

под називом *Уметност самоуких (наивних) уметника у Југославији*. У исто време у Светозареву ће се отворити II Бијенале југословенске самоуке ликовне уметности.

На ово саветовање је позвано двадесетак стручњака за ову област уметности из целе земље, који треба својим научним прилозима да ближе осветле историју и вредности самоуког сликарства у нас.

3. РАСКОВНИК

- Свадбене песме из Скорице код Ражња (Томислав Боквић)
 Две песме из Волице (Петар Борћевић)
 Две песме из Врањске Пчиње (Момчило Златановић)
 Две песме из околине Владичиног Хана (Драгољуб Цветковић)
 Песме из разних крајева (Моја девојка — Бранислав Вуковић;
 Кун' га мајко — Занм Аземовић; Ој, јаблане — Јанко Вујисић;
 Седи мома на двори — Слободан Стојановић; Зараи куме —
 Миљивој Попов; Бака у колу — Јелена Стојановић; Лаж над
 лажима — Драган Игњатовић)
 Благослов (Јанко Вујисић)
 Бајања из Гинћевца (Љубиша Поповић)
 Бајања из Скорице код Ражња (Томислав Боквић)
 Чарања у Мачви (Сава Мајсторовић)
 Из народне магичке медицине (Селимир Деспотовић)
 Бајање против сихрова (Занм Аземовић)
 Бајање од уједа змије (Душан Милићевић)
 Бајање стоци од издати (Петар Борћевић)
 Шикалица (Насуф Фазлагвић)
 Друскалица (Насуф Фазлагвић)
 Народне пословице и изреке са Кордунa (Станко Опачић-Ганица)
 Пословице и изреке из Струганице код Врања (Јован Арсић)
 Тимочке народне пословице (Љубиша Рајковић)
 Пословице из Титела (Томислав Боквић)
 Народне загонетке из околине Ивањице (Радул Марковић)
 Бројаница о припреми за орање (Насуф Фазлагвић)
 Брзанице (Русомир Трифунковић)
 Народне приче из разних крајева (Аманети — Насуф Фазлагвић;
 Лењ човек и жена — Даница Боквић; Гуска као сведок —
 Велислав Мирковић; Црна и бела куганца — Милош Цвијић)
 Шаљиве приче из Крушевца (Здравко Костић)
 Шаљиве приче из источне Србије (Љубиша Рајковић)
 Две шаљиве приче из Новог Пазара (Бранислав Вуковић)
 Две анегдоте из Црне Горе (Занм Аземовић)
 Две анегдоте из Лике (Дмитар Прица)
 Шаљиве приче из разних крајева (Краљ а ни десетар — Бошко
 Бућан; Крава или коњ — Милан Миловановић; Девичанство —
 Радико Медујевић; Мачка Златка — Јован Арсић; Баволак —
 Милорад Радуновић)
 Легенде (Легенда о Стубалској цркви — Драгољуб Цветковић;
 Гола главница — Здравко Костић)

Обичаји и веровања (Кипина дова на гробљу Мољевици — Насуф Фазлагин; Обичај „дрвени“ — Драгољуб Томовић; Веровања из околине Смедеревске Паланке — Петар Ђорђевић; Болжи у Орсовици — Даница Јокић; Вучји сватови — Милорад Радуновић; Заштита од града — Петар Ђорђевић; Прва жеб или шкање — Бранислав Ђуковић; Поступаница — Душица Сабозљевић-Балан; Проводаница на северу Баната — Миливој Писпов)

51. СВЕДОЧЕЊА

Казивања о нечастивим силама (Милаи Кнежевић)
Дрво које лечи (П. Р. Драгић Кијук)

63. РАСПРАВЕ

Милица Маширевић: Развој самоуког сликарства у Србији
Драгиша Витошевић: Заточници детињства и завичаја (Поглед на самоуке уметнике у Србији)
Милица Маширевић: Јанко Брашић — сликар-психолог
Критика о Јанку Брашићу (Приредила Милица Маширевић)
Велимир Михајловић: Из наше митологије (О пореклу историјског топонима Мехострах)
Велимир Михајловић: Из наше фразеологије („Ноге су јој као свирале“)

99. ОДЗИВИ

Навала Еротике (Ненад Љубинковић)
Магија и религија балканских сточара (Љ. Р.)
Күлт мртвих (Љ. Јовановић)
Аграрна магија (Љ. Р.)
Сјај икона (В. Колаковић)

115. РАСТАНАК

Александар Б Костић — градитељ и прегалац (Драгиша Витошевић)
Одлазак вечитог путника (У спомен на др Милорада Милошевића-Бревинца (Раденко Станић)
Сећање на Учу Бревинца (Ала Јевтовић)

121. ГОДИШЊЕ ДОБА

Спровођење конкурса за прикупљање примера усменог народног стваралаштва
Подрица предлога Станка Опачића-Банице
Одбор за народну књижевност
Саветовање о самоукој (наивној) уметности Југославије

НОВА ЦЕНА „РАСКОВНИКА“

Пошто су трошкови штампе у односу на прошлу годину повећани за 100%, Издавач је био принуђен да незнатно повећа цену „Расковнику“. Надамо се да ће наши читаоци разумети тешкоће с којима се и, иначе, сусрећу и други часописи, и да ће и даље остати с „Расковником“.

Цена по једном примерку „Расковника“ биће 100 динара. Годишња претплата је 400 динара.

Претплатници који су већ уплатили за 1983. годину неће доплаћивати разлику.

Издавач

ПРОМЕНА БРОЈА ТЕЛЕФОНА УРЕДНИШТВА

Нови број телефона Уредништва је 324-764.

ИЗДАВАЧКИ САВЕТ

Милорад Брвинац

Драгиша Витошевић
Милован Данојлић
Јован Деретић
Гвозден Јованић (потпредседник)
Лала Јевтовић
Цвета Котевска
Вера Колаковић
Тања Крагујевић
Пеђа Милосављевић
Радослав Миросављевић
Радојко Николић
Видак Перић
Раденко Станић (председник)
Момчило Тешић
Божидар Тимотијевић

На насловној страни
„Петар“ Ивана Рабузина

Корице и опрема
Радоја М. Кавецкића

Ликовни прилози
Јанко Брашић и
Мирослав Благојевић

